

A huszadik század epilógusa

LUDWIG VON MISES

Ludwig von Mises

A HUSZADIK SZÁZAD
EPILOGUSA

A fordítás alapjául szolgáló mű:
Ludwig von Mises – Planned Chaos

Fordította: Táborszki Bálint
<https://libertarianizmus.hu/>

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető megjegyzések.....	5
Az intervencionizmus kudarca	7
Az intervencionizmus diktatórikus, antidemokratikus és szocialisztikus természete	14
Szocializmus és kommunizmus.....	27
Oroszország agresszivitása.....	39
Az eretnek Trockij.....	48
A démonok felszabadítása	54
Fasizmus	63
Nácizmus.....	68
A szovjet tapasztalat tanulságai	73
A szocializmus állítólagos elkerülhetetlensége	82

Bevezető megjegyzések

Korunknak, a diktátorok, a háborúk és a forradalmak korának karakterisztikus jellemzője az antikapitalista elfogultsága. A legtöbb kormány és politikai párt buzgón kívánja korlátozni a magán kezdeményezés és a szabad vállalkozás szféráját. Szinte megkérdőjelezetlen dogmaként vallják, hogy a kapitalizmusnak befellegzett, és a minden gazdasági tevékenységet átszövő szabályozás közelgő kora mind elkerülhetetlen, mind igen kívánatos.

Ennek ellenére a kapitalizmus még mindig igen életerős a nyugati világban. A kapitalista termelési mód még az utóbbi években is csodálatos fejlődést produkált. Jelentős fejlődésen estek át a termelési módszerek. A fogyasztókat megannyi olyan árucikkkel látták el, amelyek jobbak, olcsóbbak és egészen a közelmúltig ismeretlenek voltak. Sok országban bővült a termelés és emelkedett annak minősége. Az összes kormány és szinte minden párt antikapitalista politikája ellenére a kapitalista termelési mód még mindig elvégzi társadalmi funkcióját számos országban: több, jobb és olcsóbb javakkal látja el a fogyasztókat.

Kétségtelenül nem a kormányoknak, a politikusoknak és a szakszervezeteknek köszönhető, hogy növekedik az életszínvonal azokban az országokban, amelyek elkötelezték magukat a termelési eszközök magántulajdonlásának elve mellett. Nem a hivatalok és a bürokraták, hanem a nagyvállalatok érdemlik a köszönetet azért a tényért, hogy az Egyesült Államokban a legtöbb család birtokol egy gépjárművet és egy rádiókészüléket. Amerikában az egy főre eső fogyasztás növekedése a száz évvel ezelőtti viszonyokhoz képest nem a törvények és az elnöki rendeletek vívmánya. Ezt olyan üzletemberek teremtették meg, akik megnövelték a gyáraik méretét, vagy akik új gyárat hoztak létre.

Ezt ki kell hangsúlyozni, mert kortársaink hajlamosak figyelmen kívül hagyni. Belegabalyodva az államizmus és az állami mindenhatóság babonáiba, kizárólag a kormányintézkedésekre figyelnek. Mindent az autoritárius tettektől várnak, és nagyon kevés eredményre számítanak a vállalkozó polgárok kezdeményezésétől. Pedig a jólét növelésének egyetlen módja a termékek mennyiségének a növelése. Ez az, amire a vállalkozások törekednek.

Groteszk jelenség, hogy sokkal többet beszélnek a közmunkaprogramok vívmányairól, mint a magántulajdonban álló amerikai feldolgozóipar példátlan és összehasonlíthatatlan teljesítményéről. Ugyanakkor kizárólag az utóbbi tette lehetővé, hogy a szövetségesek megnyerjek a háborút, illetve hogy az Egyesült Államok segílyt nyújtson a Marshall-terv országainak.

Szinte egyáltalán nem talál kihívóra a dogma, miszerint az Állam vagy a Kormány minden jó és hasznos megtestesítője, az egyének pedig szerencsétlen alattvalók, akik kizárólag arra törekednek, hogy károsítsák egymást, és rettentő szükségük van egy védelmezőre. Tabunak számít a legkisebb mértékben is megkérdőjelezni. Azt, aki kijelenti az Állam istenszerűségét és papjainak – a bürokratáknak – a tévedhetetlenségét, a társadalomtudományok pártatlan tanulmányozójának tartják. Azokat pedig, akik ellenvetéseket fogalmaznak meg, szúklátóköriinek és elfogultnak bélyegzik. Az államimádat új vallásának támogatói nem kevésbé fanatikusak és intoleránsak, mint amennyire Afrika és Spanyolország mohamedán hódítói voltak.

A történelem a diktátorok és a zsarnokok korának fogja nevezni korunkat. Az elmúlt években szemtanúi lehettünk két ilyen felmagasztalt emberfeletti ember bukásának. De továbbra is él az a szellemiség, ami autokrata hatalomra emelte ezeket a gazembereket. Átitatja a tankönyveket és a publikációkat, a tanárok és a politikusok száján keresztül szól hozzánk, testet ölt a pártprogramokban, a színdarabokban és a regényekben. Amíg ez a szellemiség uralkodik, nem reménykedhetünk a tartós békében, a demokráciában, a szabadság megőrzésében vagy a nemzet gazdasági jólétének egyenletes javulásában.

1.

Az intervencionizmus kudarca

Semmi sem népszerűlenebb napjainkban, mint a szabadpiaci gazdaság, avagy a kapitalizmus. A kapitalizmust vádolják mindenért, amit kifogásolnak napjaink körülményeiben. Az ateisták a kapitalizmust okolják a kereszténység fennmaradásáért. A pápai enciklikák ugyanakkor a kapitalizmust okolják a vallástalanság terjedéséért és kortársaink bűneiért, a protestáns egyházak és felekezetek pedig éppoly' elszántan vetik meg a kapitalista kapzsiságot. A béke barátai a kapitalista imperializmus vadhajtásának tekintik a háborúinkat. De Németország és Itália eltökélt, háborúskodó nacionalistái megvetik a kapitalizmust a „burzsoá” pacifizmusáért, ami ellenkezik az emberi természettel és a történelem kérlelhetetlen törvényeivel. A prédikátorok azzal vádolják a kapitalizmust, hogy szétszakítja a családokat és szexuális szabadosságra buzdít. A „proresszívek” ugyanakkor a kapitalizmust hibáztatják, amiért fenntartja a szexuális korlátok állítólag idejétmúlt szokásait. Szinte mindenki egyetért abban, hogy a kapitalizmusnak köszönhető a szegénység. Másrészt pedig sokan megvetik a kapitalizmust, amiért elterjeszti a materializmust azzal, hogy bőségesen gondoskodik azoknak a vágyairól, akik több árucikkre és jobb életre vágnak. Ezek az ellentmondásos kapitalizmus-ellenes vádak kiütik egymást. Ennek ellenére igaz, hogy kevesen maradtak, akik ne vetnék meg teljes mértékben a kapitalizmust.

Bár a kapitalizmus a modern nyugati civilizáció gazdasági rendszere, a végletekig antikapitalista eszmék vezérlik minden nyugati nemzet politikáját. Ezeknek az intervencionista intézkedéseknek nem az a célja, hogy megőrizték a kapitalizmust, hanem hogy a vegyes gazdasággal helyettesítsék azt. Az emberek úgy hiszik, hogy ez a vegyes gazdaság se nem kapitalizmus, se nem szocializmus. Egy harmadik rendszerként jellemzik, ami olyan távol áll a kapitalizmustól, mint a szocializmustól. Azt állítják, hogy félúton áll a szocializmus és a kapitalizmus

között, megtartja mindkettő előnyeit, és elkerüli mindkettő természetes hátrányait.

A brit szocialista mozgalom egy kiemelkedő tagja, Sidney Webb több mint fél évszázaddal ezelőtt kijelentette, hogy a szocialista filozófia „csupán a tudatos és nyílt megfogalmazása azoknak a társadalomszervezési elveknek, amelyeket tudattalanul javarészt már megvalósítottak.” És hozzáadta, hogy a tizenkilencedik század gazdaságtörténelme „a szocializmus szinte szakadatlan előmenetele.” Néhány évvel később egy eminens brit államférfi, Sir William Harcourt kijelentette: „Immár mindannyian szocialisták vagyunk.” Amikor 1913-ban egy amerikai, Elmer Roberts publikált egy könyvet Németország császári kormányának az 1870-es évek óta folytatott gazdaságpolitikájáról, „monarchikus szocializmusnak” nevezte azt.

Viszont hibás volt egyszerűen egyenlőségjelet tenni az intervencionizmus és a szocializmus közé. Az intervencionizmus támogatói közül sokan úgy gondolják, hogy az a teljes szocializmus lépésről-lépésre történő megvalósításának legjobb eszköze. Ugyanakkor számos olyan intervencionistára is bukkanhatunk, aki nem nyíltan szocialista; ők arra törekednek, hogy a gazdasági irányítás állandósított rendszereként vezessék be a vegyes gazdaságot. Céljuk korlátozni, szabályozni és „javítani” a kapitalizmust a vállalkozásba történő állami beavatkozással és a szakszervezetekkel.

Szükséges tisztázni két dolgot, hogy megérthessük az intervencionizmus és a vegyes gazdaság működését:

Egy: Ha a termelési tényezők magántulajdonlására alapuló társadalomban az állam vagy egy önkormányzat birtokol és kezel bizonyos termelési tényezőket, az még nem változtatja a berendezkedést vegyes gazdasággá, ami elegyíti a magántulajdonlást és a szocializmust. Amíg csak bizonyos, különálló vállalatok állnak állami irányítás alatt, lényegében változatlanul a piacgazdaság határozza meg a gazdasági tevékenységeket. Mint a nyersanyagok, a félkész javak és a munkaerő vásárlói, illetve mint a javak és szolgáltatások értékesítői, az állami vállalatoknak is igazodniuk kell a piacgazdaság mechanizmusaihoz. A piac

törvényének vannak alárendelve; nyereségre kell törekedniük, vagy legalábbis el kell kerülniük a veszteségeket. Amikor megpróbálják azzal csökkenteni vagy eltörölni ezt az alárendeltséget, hogy közpénzekből nyújtott támogatással fedezik a vállalatok veszteségeit, akkor csupán egy másik területre terelik át az alárendeltséget. Ez azért van, mert valahonnan be kell szerezni a támogatáshoz szükséges pénzt. Ezt tehetik adókkal. De az adók a nyilvánosságot sújtják, nem pedig az adószedő kormányt. A piac, nem pedig az adóhatóság dönt arról, kire esik az adóteher, és milyen hatást gyakorol a termelésre és a fogyasztásra. A piac, és a piac kikerülhetetlen törvényei a felsőbbrendűek.

Kettő: Két különböző módon lehet megvalósítani a szocializmust. Az egyik mód – amit nevezhetünk marxista vagy orosz módnak – tisztán bürokratikus. Itt minden gazdasági vállalat egy kormányhivatal, mint a hadsereg vagy a tengerészet irányítása, vagy a postarendszer. Minden gyár, minden bolt, minden tanya ugyanolyan kapcsolatban áll a legfőbb központi szervezettel, mint a postahivatal. A teljes nemzet egy nagy munkasereget alkot, kötelező munkaszolgálattal; a sereg parancsnoka pedig az államfő.

A második módszer – amit nevezhetünk német vagy *Zwangswirtschaft* rendszernek – abban különbözik az elsőtől, hogy látszólag és névlegesen megőrzi a termelési eszközök magántulajdonlását, a vállalkozás és a piaci csere rendszerét. Az úgynevezett vállalkozók végzik a vásárlást és az eladást, ők fizetik a munkásokat, ők vesznek fel kölcsönöket és fizetnek kamatot. De többé nem valódi vállalkozók. A náci Németországban üzletvezetőknek vagy *Betriebsführer*-nek nevezték őket. Az állam mondja meg ezeknek a látszatvállalkozóknak, hogy mit és hogyan termeljenek, milyen áron és kitől vásároljanak, illetve milyen áron és kinek adjanak el. Az állam rendeli el, hogy milyen bérekért dolgozzanak a munkások, illetve hogy kire és milyen feltételekkel bízzák a tőkés a pénzüket. A piaci csere csupán egy délibáb. Mivel minden árat, minden bért és minden kamatot a hatóságok szabnak meg, ezek csak látszólag árak, bérek és kamatok; valójában csupán mennyiségi kifejezések az autoritárius rendeletekben, amelyek megszabják minden polgár jövedelmét, fogyasztását és életszínvonalát. A hatóságok, nem pedig a fogyasztók irányítják a termelést. A termelésirányítás

központi bizottsága a legfelsőbb; a polgárok semmi többek közszolgáknál. Ez szocializmus, ami magára öltötte a kapitalizmus külsőségeit. Megtartja a kapitalista piacgazdaság néhány megnevezését, de azok valami teljesen mást takarnak ebben a rendszerben, mint amit a piacgazdaságban jelentenek.

Szükséges kiemelni ezt a tényt, hogy megelőzzük a szocializmus és az intervencionizmus összekeverését. Az akadályozott piacgazdaság, avagy az intervencionizmus rendszere abban a tényben különbözik a szocializmustól, hogy még mindig piacgazdaság. A hatóságok arra törekednek, hogy a kényszerítő hatalmuk általi beavatkozással befolyásolják a piacot, de nem akarják teljesen eltörölni azt. Arra vágnak, hogy a termelés és a fogyasztás ne az akadályozatlan piac által előírt módon történjen, és azzal kívánják elérni ezt a célt, hogy parancsokat, utasításokat és tilalmakat oltanak a piac működésébe, amelyeket készek végrehajtani a rendőri erők, illetve a kényszer és az erőszak apparátusa. De ezek elszigetelt beavatkozások; megalkotóik azt állítják, hogy nem tervezik kombinálni ezeket az intézkedéseket, hogy megteremtsenek egy teljesen integrált rendszert, ami szabályozza az összes árat, bért és kamatot, és amely ennél fogva a hatóságok kezébe helyezi a termelés és a fogyasztás teljes irányítását.

Viszont az intervencionizmus minden módszere kudarcra ítéltetett. Ez azt jelenti, hogy az intervencionista intézkedések szükségszerűen olyan állapotokat eredményeznek, amelyek *az intézkedések támogatóinak nézőpontjából* rosszabbak, mint az előző állapotok, amiken változtatni kívántak. Ezek az intézkedések tehát ellentétesek a saját céljaikkal.

A minimálbérek – akár állami rendeletből, akár szakszervezeti nyomásból és erőszaktól fakadnak – haszontalanok, ha a piaci szinteken rögzítik a béreket. Viszont ha magasabbra próbálják emelni a béreket annál, amit az akadályozatlan piacgazdaság meghatározott volna, a minimálbér permanens munkanélküliséget fog előidézni a potenciális munkaerő jelenős része számára.

Az állami költségek nem teremthet új munkahelyeket. Ha az állam biztosítja a szükséges tőkét a polgárok megadóztatásával vagy a nyilvánosságtól vett

kölcsönökkel, az egyik oldalon annyi munkahelyet pusztít el, amennyit a másikon megteremt. Ha az állami költsékeztést a kereskedelmi bankoktól felvett kölcsönökkel finanszírozzák, akkor az hitelexpanziót és inflációt jelent. Ha az infláció ideje alatt az árucikkek árainak emelkedése meghaladja a nominálbérek emelkedését, csökkenni fog a munkanélküliség. De ami csökkenti a munkanélküliséget, az pontosan az a tény, hogy zuhannak a reálbérek.

A kapitalista fejlődés természetes tendenciája fokozatosan növelni a béreket. Ez a fokozatos tőkefelhalmozásnak köszönhető, amivel javítanak a termelés technológiai módszerein. Semmilyen más módon nem lehet növelni mindazok bérét, akik szeretnének bért keresni, mint az egy főre eső befektetett tőke mennyiségének növelésével. Amikor megtorpan a további tőkeképződés, ugyanúgy megtorpan a reálbérek további növekedésének tendenciája. Ha a tőkefelhalmozás lép az elérhető tőkemennyiség növekedésének helyébe, ideiglenesen szükségszerűen zuhanniuk kell a reálbéreknek, amíg el nem törlik a további tőkefelhalmozás korlátait. Azok az állami intézkedések tehát, amelyek korlátozzák a tőkeképződést, vagy amelyek tőkefelhalmozáshoz vezetnek – mint a vagyonelkobzásnak minősülő adóztatás – károsítják a munkások érdekeit.

A hitelexpanzió előidézhethet egy mesterséges fellendülést. De az efféle délibábszerű bőség elkerülhetetlenül általános kereskedelmi válsághoz vezet.

Aligha állíthatnánk, hogy az elmúlt évtizedek gazdaságtörténelme ellentmond a közgazdászok pesszimista jóslatainak. Korunknak hatalmas gazdasági gondokkal kell szembenéznie. De ez nem a kapitalizmus válsága. Ez az intervencionizmus válsága; ez olyan politikai intézkedések válsága, amiket arra terveztek, hogy fejlesszenek a kapitalizmuson és egy jobb rendszerrel helyettesítsék azt.

Soha egyetlen közgazdász sem merészelt mást állítani, mint hogy az intervencionizmus eredményezhet bármi mást a katasztrófán és a káoszon kívül. Az intervencionizmus támogatói – elsősorban a porosz történelmi iskola és az amerikai institucionalisták – nem közgazdászok voltak. Épp ellenkezőleg. Ahhoz, hogy alátámasszák az elképzeléseiket, nyíltan tagadták, hogy léteznek

gazdasági törvények. A véleményük szerint az államok szabadon elérhetnek bármit, amit kitűznek, anélkül hogy korlátoznák őket a gazdasági jelenségekben kérlelhetetlenül érvényesülő szabályszerűségek. Mint a német szocialista, Ferdinand Lassalle, úgy tartják, hogy az Állam az Isten.

Az intervencionisták nem tudományos közönnyel viszonyulnak a gazdasági ügyek tanulmányozásához. Legtöbbjüket a sajátjuknál magasabb jövedelmű emberek ellen érzett, irigység-fűtötte harag vezérli. Ez az elfogultság ellehetetleníti, hogy úgy lássák a dolgokat, ahogy valójában vannak. Számukra a legfontosabb nem a tömegek körülményeinek a javítása, hanem a tőkés és a vállalkozók károsítása még akkor is, ha ez a politika az emberek elsőprő többségére is kártékony.

Az intervencionisták szemében a profit pusztá léte is kifogásolható. Anélkül beszélnek a nyereségről, hogy megemlítenék a párját, a veszteséget. Nem fogják fel, hogy a nyereség és a veszteség az eszközök, amivel a fogyasztók szoros kántáron tartanak minden vállalkozói tevékenységet. A nyereség és a veszteség az, ami felsőbbrendűvé teszi a fogyasztókat a vállalatokkal szemben. Abszurd dolog különbséget tenni a nyereségért történő termelés és a használatra történő termelés között. Az akadályozatlan piacon az ember csak úgy tehet szert nyereségre, ha a legjobb és legolcsóbb módon látja el a fogyasztókat a javakkal, amiket használni kívánnak. A nyereség és veszteség rendszere elvonja a termelés anyagi tényezőit a hatékonytalan kezekből, és hatékonyabb kezekbe helyezi őket. Az a társadalmi funkciójuk, hogy annál nagyobb befolyással ruházzák fel az embert az üzleti ügyekben, minél inkább sikerül olyan árucikkeket előállítania, amiért tülekednek az emberek. A fogyasztók szenvednek, amikor az ország törvényei megakadályozzák, hogy a leghatékonyabb vállalkozók kiterjessék a tevékenységi szférájukat. Pontosan annak köszönhetően vált néhány vállalat „nagyvállalattá”, hogy a legjobban teljesítették a tömegek kívánságait.

Az antikapitalista politika szabotálja a piacgazdaság kapitalista rendszerének működését. Az intervencionizmus kudarca nem a szocializmus megvalósításának a szükségességét bizonyítja. Csupán a beavatkozások

hiábavalóságára derít fényt. Mindazon problémák, amiket a magukat „progresszívnek” nevező emberek a kapitalizmus kudarcának bizonyítékaként értelmeznek, valójában a piacba történő állítólag előnyös beavatkozások eredményei. Egyedül az intervencionizmust és a kapitalizmust összekeverő ostobák gondolhatják, hogy a szocializmus az orvosság ezekre a bajokra.

2.

Az intervencionizmus diktatórikus, antidemokratikus és szocialisztikus természete

Az intervencionizmus támogatói közül sokan megdöbbennek, ha közlik velük, hogy amikor az intervencionizmust javasolják, valójában antidemokratikus és diktatórikus tendenciákat és a totalitárius szocializmus megvalósítását támogatják. Tiltakozva bizonygatják, hogy őszinte hívők és ellenzik a zsarnokságot és a szocializmust. Csupán a szegények körülményeinek javítására törekednek. Azt mondják, hogy a társadalmi igazságosság elvei vezetik őket, és pontosan azért pártolják a jövedelmek igazságosabb elosztását, mert szeretnék megőrizni a kapitalizmust, illetve annak politikai folyományát vagy felépítményét, a demokratikus kormányzatot.

Ezek az emberek nem döbbennek rá arra, hogy a javasolt intézkedéseik képtelenek előidézni a szándékolt, előnyös eredményeiket. Épp ellenkezőleg, olyan helyzetet teremtenek, ami a támogatóik nézőpontjából rosszabb, mint az előző állapot, amit meg akartak változtatni. Ha az állam – szembesülve az első beavatkozásának kudarcával – nem hajlandó visszavonni a piacba való beavatkozását és visszatérni egy szabad gazdaságba, akkor újabb és újabb szabályozásokat és korlátozásokat kell tóldania az első intézkedéséhez. Lépésről lépésre haladva végül eléri azt a pontot, ahol eltűnik az egyének minden gazdasági szabadsága. Ekkor megjelenik a német mintájú szocializmus, a náci *Zwangswirtschaft*.

Már említettük a minimálbér esetét. Hadd illusztráljuk az érvet egy másik példával, az árkontroll tipikus esetével.

Ha az állam lehetővé akarja tenni, hogy a szegényebb szülők több tejet adhassanak a gyermekeiknek, akkor tejet kell vásárolnia a piaci áron, és veszteséggel, alacsonyabb áron el kell adnia a szegényeknek; a veszteséget

fedezheti az adókkal beszedett összeggel. Ha azonban az állam megszabja, hogy a piaci árnál alacsonyabb áron adják el a tejet, annak az eredménye ellentétes lesz az állam által kitűzött célokkal. A marginális termelők – a veszteségek elkerülése végett – fel fognak hagyni a tej termelésével és árusításával. Kevesebb tej lesz elérhető a fogyasztók számára, nem pedig több. Ez ellentétes azzal, amit az állam szándékozott. Az állam azért avatkozott be, mivel létfontosságú szükségcikknek találta a tejet. Nem akarta korlátozni a kínálatát.

Ilyenkor válaszóttal találja szembe magát a kormány: vagy tartózkodik minden árkontrolltól, vagy egy második intézkedést told az elsőhöz, amivel megszabja a tej előállításához szükséges termelési tényezők árát. Ekkor megismétlődik ugyanaz a történet egy távolabbi területen: az államnak ismét szabályoznia kell azoknak a termelési tényezőknek az árát, amiket felhasználnak a tej előállításához szükséges termelési tényezők legyártása során. Tehát az államnak egyre tovább és tovább kell mennie és be kell szabályoznia minden termelési tényező – mind az emberi (munkaerő) mind az anyagi tényezők – árát, és kényszerítenie kell minden munkást és vállalkozót, hogy fogadják el ezeket az árakat és béreket, és dolgozzanak tovább. Egyetlen termelési ágazatot sem lehet kihagyni a mindent átszövő ár- és bérszabályozásból és a termelés folytatásának általános parancsa alól. Ha szabadon hagynának bizonyos termelési ágazatokat, akkor a tőke és a munkaerő oda áramolna, és ennek folytán zuhannak az államilag szabályozott termékek kínálata. Azonban pontosan ezek azok a javak, amiket az állam hangsúlyozottan fontosnak tart a tömegek igényeinek kielégítéséhez.

De amikor elérik a gazdaság mindent átszövő irányítását, akkor a piacgazdaság helyét átvette a tervutasításos gazdaság, a szocializmus rendszere. Természetesen ez nem az a szocializmus, ahol minden gyár közvetlen állami irányítás alatt áll, mint Oroszországban, hanem a német vagy a náci mintájú szocializmus.

Sokakat megbabonázott a német árkontroll állítólagos sikere. Azt mondták: csak annyira brutálisnak és kegyetlennek kell lenned, mint a náci, és sikeresen irányíthatod az árakat. Amit ezek az emberek – akik buzgón harcolni kívántak a

nácizmus ellen azzal, hogy bevezetik annak módszereit – nem láttak, az az volt, hogy a nácik nem egy piaci társadalom keretein belül kényszerítették ki az árkontrollt, hanem bevezettek egy teljesen szocialista rendszert, egy totalitárius gazdaságot.

Az árkontroll aláássa a saját célját, ha csupán néhány árucikkre korlátozzák. Nem működhet sikeresen egy piacgazdaságban. Ha a kormány nem vonja le azt a következtetést ebből a kudarcból, hogy fel kell hagynia minden árszabályozási kísérlettel, akkor egyre tovább és tovább kell merészkednie, amíg a mindent átszövő szocialista tervgazdálkodással nem helyettesíti a piacgazdaságot.

Két dolog irányíthatja a termelést: vagy azok az árak, amiket a nyilvánosság határoz meg a piacon a vásárlásával vagy a vásárlástól való tartózkodással; vagy az állam központi tervhivatala. Nem lehetséges harmadik társadalmi rendszer, ami nem piacgazdaság, és nem is szocializmus. Az árak részleges állami kontrollja olyan helyzetet eredményez, amit kivétel nélkül mindenki abszurdnak és a célokkal ellentétesnek gondol. A káosz és a társadalmi zűrzavar az elkerülhetetlen következménye.

Ez az, amire a közgazdászok gondolnak, amikor a gazdasági törvényekre hivatkoznak és kijelentik, hogy az intervencionizmus szembeszegül a gazdasági törvényekkel.

A piacgazdaságban a fogyasztó a legfelsőbb. Végző soron a fogyasztók vásárlása és vásárlástól való tartózkodása határozza meg, hogy mit, milyen mennyiségben és milyen minőségben termeljenek a vállalkozók. Ez határozza meg közvetlenül a fogyasztói javak árát, és közvetetten minden termelési jószág – mind a munkaerő, mind az anyagi termelési tényezők – árát. Ez határozza meg a nyereségeket és a veszteségeket, ez dönt a kamatrátá alakulásáról. A piacgazdaság fókuszpontja a piac – tehát az árak, a bérek és a kamatok, illetve az ezekből fakadó nyereségek és veszteségek kialakulásának a folyamata. A piacgazdaságban minden ember – termelői minőségében – a fogyasztóknak tartozik felelősséggel. Ez a függés közvetlen a vállalkozók, tőkések, gazdák és szakemberek esetén, és közvetett a bérért és fizetésért dolgozó emberek esetén.

A piac összhangba hozza mindazok erőfeszítését, akik a fogyasztók szükségleteinek ellátásán törekednek, azoknak a vágyaival, akiknek termelnek – a fogyasztóknak. Aláveti a termelést a fogyasztásnak.

A piac egy demokrácia, ahol minden fillér szavazati jogot biztosít. Igaz, hogy a különböző egyének nem egyforma szavazóerővel bírnak. A gazdagabbak több szavazatot adnak le, mint szegényebb társaik. De az, hogy a piacgazdaságban valaki gazdag és magasabb jövedelmet keres, az egy előzetes szavazás eredménye. A piacgazdaságban, amit nem torzítottak el az állami kiváltságok és korlátozások, a vagyonszerzés és a vagyon megtartásának egyetlen módja a fogyasztók szolgálata a lehető legjobb és legolcsóbb módon. A tőkések és a földtulajdonosok, akik ebben kudarcot vallanak, veszteségeket szenvednek. Ha nem változtatnak a módszereiken, elveszítik a vagyonukat és szegények lesznek. A fogyasztók azok, akik meggazdagítják a szegényeket és elszegényítik a gazdagokat. A fogyasztók azok, akik magasabb béreket adnak egy filmsztárnak és egy operaénekesnek, mint egy hegesztőnek vagy egy könyvelőnek.

Mindenki szabadon ellenkezhet egy választási kampány vagy a piaci folyamat eredményével. De egy demokráciában a meggyőzés az egyetlen mód, amivel az ember megváltoztathatja a dolgokat. Ha valaki azt mondaná: „Nem szívlelem a polgármestert, akit megválasztott a többség; tehát arra kérem a kormányt, hogy helyettesítse olyasvalakivel, akit kedvelek,” őt aligha lehetne demokratának nevezni. De ha ugyanezt a követelést hangoztatják a piaci folyamatok esetén, a legtöbben túl ostobák ahhoz, hogy felismerjék a követelés diktatórikus természetét.

A fogyasztók meghozták a döntéseiket és döntöttek a cipőgyáros, a filmsztár és a hegesztő jövedelméről. Kicsoda XY professzor, hogy magának követeli a kiváltságot ahhoz, hogy felülírja a döntésüket? Ha nem volna potenciális diktátor, nem sürgetné az állami beavatkozást. Megpróbálná meggyőzni a polgártársait, hogy növeljék a hegesztő terméke iránti keresletüket, és csökkentsék a cipők vagy a filmek iránti keresletüket.

A fogyasztók nem hajlandók megfizetni a pamutárakat, amik nyereségessé tennék a marginális farmokat – azokat, amik a legkedvezőtlenebb körülmények között termelnek. Ez valóban sajnálatos az érintett gazdákra nézve; be kell szüntetniük a pamuttermelést és meg kell próbálniuk másképp a termelési folyamat részévé válni.

De mit gondoljunk a politikusról, aki kényszerrel beavatkozik, hogy magasabbra emelje a pamut árát, mint amekkora a szabadpiacon volna? Az intervencionisták arra törekednek, hogy rendőri nyomással helyettesítsék a fogyasztók döntését. Az összes beszéd arról, hogy az államnak ezt meg azt kellene tennie, végső soron azt jelenti, hogy a rendőrségnek arra kellene kényszerítenie a fogyasztókat, hogy másképpen viselkedjenek, mint ahogyan spontán módon viselkednének. Azokban a javaslatokban, hogy emeljük a mezőgazdasági árakat, emeljük a béreket, csökkentsük a profitokat, korlátozzuk a cégvezetők fizetését, a „mi” végső soron a rendőrséget takarja. Ezeknek a projekteknek a kitervelői mégis bizonygatják, hogy ők a szabadságért és az ipari demokráciáért terveznek.

A legtöbb nem-szocialista országban speciális jogokkal ruházták fel a szakszervezeteket. Megengedték nekik, hogy megakadályozzák a szakszervezeten kívüli dolgozók munkavégzését. Megengedték nekik, hogy sztrájkot rendezzenek, és a sztrájkon gyakorlatilag szabadon használhatnak erőszakot azok ellen, akik készek tovább dolgozni – a sztrájk törők ellen. Ez a rendszer korlátlan kiváltságokkal ruházza fel azokat, akik az ipar létfontosságú ágazataiban dolgoznak. Azok a dolgozók, akiknek a sztrájkja elvágja a vízellátást, az áramellátást, az étel vagy más szükségcikk ellátási láncát, mindent megkaparintanak, amit akarnak, a népesség többi része kárára. Igaz, hogy a szakszervezetek az Egyesült Államokban ezidáig tanúsítottak némi mérsékletességet, amikor ezt kihasználták. Más amerikai szakszervezetek és sok európai szervezet kevésbé volt körültekintő. Ők elkötelezetten ki akarják kényszeríteni a béremelésüket anélkül, hogy érdekelné őket a katasztrófa, amit elkerülhetetlenül előidéznek.

Az intervencionisták nem elég éleseszűek, hogy meglássák, hogy a szakszervezeti nyomásgyakorlás és kényszer teljességgel összeegyeztethetetlen

bármiféle társadalomszervezési rendszerrel. A szakszervezeti kérdésnek egyáltalán semmi köze nincs a gyülekezési és egyesülési szabadsághoz; egyetlen demokratikus ország sem tagadja meg ezeket a jogokat a polgáraitól. És azt sem vitatja senki, hogy az embernek joga van beszüntetni a munkavégzést és sztrájkolni. Az egyedüli kérdés, hogy felruházzák-e a szakszervezeteket a kiváltsággal ahhoz, hogy büntetlenül erőszakhoz folyamodjanak. Ez a kiváltság épp úgy összeegyeztethetetlen a szocializmussal, mint a kapitalizmussal. Lehetetlen bármilyen társadalmi együttműködés a munkamegosztás elve alatt, amikor néhány embert vagy szervezetet felruháznak a joggal, hogy erőszakkal és az erőszak fenyegetésével meggátolják, hogy mások dolgozzanak. Az erőszakkal kikényszerített sztrájk a termelés létfontosságú ágazataiban vagy az erőszakkal kikényszerített általános sztrájk egyenértékű a társadalom forradalmi elpusztításával.

Az a kormány lemond a hatalmáról, ami eltűri, hogy bármilyen nem állami szervezet erőszakot használjon. Ha az állam feladja a kényszerítés és az erőszak monopóliumát, anarchisztikus állapotok uralkodnak el. Ha igaz volna, hogy egy demokratikus kormányzati rendszer nem alkalmas feltétel nélkül védelmezni minden egyén jogát ahhoz, hogy a szakszervezeti parancsok ellenére dolgozzon, akkor a demokrácia halálra ítéltetett. Akkor a diktatúra lenne az egyetlen mód, amivel megőrizhető a munkamegosztás és elkerülhető az anarchia. Pontosan az a tény teremtett diktatúrát Oroszországban és Németországban, hogy ezeknek a nemzeteknek az észjárása ellehetetlenítette a szakszervezeti erőszak elfojtását demokratikus körülmények között. A diktátorok eltörölték a sztrájkokat, és ezzel megtörték a szakszervezeteket. A szovjet birodalomban szó sem lehetett a sztrájkolásról.

Hiú ábránd abban hinni, hogy a munkaügyi viták rendezése lehet a szakszervezetek szerepe egy piacgazdaságban és teheti összeegyeztethetővé a működésüket a belföldi béke megőrzésével. A nézeteltérések bírói rendezése akkor lehetséges, ha van egy szabályrendszer, ami alapján ítélni lehet a különböző esetek felett. De ha van egy ilyen érvényes kódex, és alkalmazzák az előírásait a bérszintek megállapítása során, akkor többé nem a piac szabja meg a

béreket, hanem a kódex, és annak megalkotói. Akkor az állam a legfelsőbb, nem pedig a piacon vásárló és eladó fogyasztók. Ha nincs ilyen kódex, akkor nincsen mérce, ami alapján dönteni lehet a munkaadók és a munkavállalók közötti nézeteltérés ügyében. Egy ilyen kódex hiányában értelmetlen „igazságos” bérekről beszélni. Az igazságosság fogalma értelmetlen, ha nem kapcsolódik hozzá egy megállapított mérce. A gyakorlatban – ha a munkaadók nem adják meg magukat a szakszervezetek fenyegetésének – a vitarendezés annyit tesz, hogy a béreket egy állam által kijelölt arbitrátor határozza meg. Az ellentmondást nem tűrő autoritárius döntés veszi át a piaci ár helyét. A kérdés mindig ugyanaz: az állam *vagy* a piac. Nincs harmadik megoldás.

A hasonlatok gyakran nagyon hasznosak ahhoz, hogy elmagyarázzuk az összetett problémákat és érthetővé tegyük őket a kevésbé intelligens elmék számára. Azonban félrevezetővé válnak és értelmetlenségbe torkollnak, ha az emberek elfelejtik, hogy minden összehasonlítás tökéletlen. Ostobaság szó szerint venni a metaforikus idiómákat, és azok értelmezéséből kikövetkeztetni annak a jelenségnek a tulajdonságait, amit a hasonlattal érthetőbbé kívántak tenni. Nem baj, ha a közgazdászok *automatikus*ként magyarázzák a piac műveleteit, és ha megszokták, hogy a piacon működő *névtelen* erőkről beszéljenek. Nem láthatják előre, ha valaki lesz olyan ostoba, hogy szó szerint veszi ezeket a hasonlatokat.

Nem „automatikus” és „névtelen” erők hozzák működésbe a piaci „mechanizmusokat”. Az egyedüli tényezők, amik irányítják a piacot és meghatározzák az árakat, az emberek szándékos cselekvései. Nincsen automatizmus; emberek vannak, akik tudatosan bizonyos választott célokra törekednek és szándékosan meghatározott eszközökhöz folyamodnak e célok eléréséhez. Nincsenek rejtélyes mechanikai erők; az egyedüli, ami van, az minden egyén szándéka, hogy kielégítse a különböző javak iránti keresletét. Nincs névtelenség; én vagyok és te, és Bill és Joe és mindenki más. És mindannyian fogyasztunk és termelünk. Mindannyian hozzájárulunk az árak meghatározásához.

A dilemma nem az automatikus erők és a tervezett cselekvés közötti választásról szól, hanem a választásról a piac demokratikus folyamata között, amelyhez mindenki hozzájárulhat, és egy diktatórikus testület kizárólagos uralma között. Bármit is tesznek az emberek a piacgazdaságban, az a saját terveik megvalósítása. Ilyen értelemben minden emberi cselekvés tervezést jelent. Amit a magukat tervezőknek nevezők támogatnak, az nem a tervezett cselekvéssel helyettesíteni a dolgok szabad folyamát. A tervező saját tervével akarják helyettesíteni embertársaik tervét. A tervező egy potenciális diktátor, aki szeretne megfosztani minden embert annak lehetőségétől, hogy tervezzen, és saját terve szerint cselekedjen. Egyedül egy dologra törekszik: saját tervének kizárólagos és abszolút elsőbbségére.

Nem kevésbé hibás kijelenteni, hogy annak a kormánynak nincsen terve, ami nem szocialista. Akármit is tesz a kormány, az egy terv végrehajtása. Lehet kritizálni ezt a tervet. De nem lehet azt mondani, hogy az egyáltalán nem is terv. Wesley C. Mitchell professzor azt állította, hogy a brit liberális kormány „úgy tervezte, hogy ne legyen terve.” Azonban a brit kormánynak a liberális korban kétségtelenül volt egy konkrét terve. A terve a termelési eszközök magántulajdonlása, a szabad kezdeményezés és a piacgazdaság volt. Nagy-Britannia bizony igen gazdag volt ezalatt a terv alatt, ami Mitchell professzor szerint „nem terv”.

A tervezők azt színlelik, hogy a terveik tudományosak, és nem merül fel nézeteltérés velük kapcsolatban a jószándékú és rendes emberek köreiből. Azonban nem létezik olyan, hogy tudományos *kellene*. A tudomány képes megállapítani, hogy mi az, ami *van*. Sosem szabhatja meg, hogy minek *kellene* lennie, és milyen célokra kellene törekedniük az embereknek. Tény, hogy az emberek nem értenek egyet az értékítéleteikben. Arcátlanság, ha valaki magának követeli a hatalmat ahhoz, hogy felülírja mások tervét, és arra kényszerítse őket, hogy megadják magukat a tervező tervének. Kinek a tervét kellene végrehajtani? Az Ipari Szervezetek Kongresszusának a tervét, vagy valamelyik más csoportét? Trockij vagy Sztálin tervét? Hitler tervét vagy Strasserét?

Amikor az emberek a vallás területén elkötelezetten vallották, hogy kizárólag egyetlen terv kerüljön megvalósításra, az véres háborúkat eredményezett. A vallásszabadság elvének elismerésével megszűntek ezek a háborúk. A piacgazdaság óvja a békés gazdasági együttműködést, mivel nem alkalmaz kényszert a polgárok gazdasági tervével szemben. Ha egyedül egy mestertervvel helyettesítik minden polgár tervét, az végtelen harcot eredményez. Azoknak, akik nem értenek egyet a diktátor tervével, az egyetlen megoldás fegyverrel legyőzni a zsarnokot.

Illúzió hinni, hogy a tervezett szocializmus rendszere irányítható demokratikus kormányzati módszerekkel. A demokrácia elválaszthatatlanul hozzákapcsolódik a kapitalizmushoz. Nem létezhet ott, ahol tervezés uralkodik. Hadd hivatkozzunk a szocializmus legkiemelkedőbb kortárs támogatójának szavaira. Harold Laski professzor kijelentette, hogy ha hatalomra jut a Brit Munkáspárt a normális parlamentáris módon, annak a parlamentáris kormányzat radikális átalakítását kell eredményeznie. Egy szocialista kormánynak „garanciákra” van szüksége, hogy az átalakítási munkáját nem fogják „megzavarni” hatálytalanítással abban az esetben, ha választást veszítene. Tehát „elkerülhetetlen” az alkotmány felfüggesztése. Milyen elégedett volna I. Károly és III. György, ha Laski professzor könyveit olvasnák!

Sidney és Beatrice Webb (Lord és Lady Passfield) azt mondják nekünk, hogy „minden csoporttevékenységben olyannyira fontos a hűséges véleményegység, hogy ha bármit is el akarnak érni, fel kell függeszteni a nyilvános párbeszédet a döntés kihirdetése és a feladat megvalósítása között.” Míg „folyamatban van a munka”, bármi kétség, vagy akár a félelem attól, hogy nem fog sikerülni a terv, „hűségesség, vagy akár árulás”. Na most, mivel a termelés folyamata sosem ér véget és mindig folyamatban van valami munka, mindig van valami megvalósítandó, ebből pedig az következik, hogy a szocialista kormánynak sosem szabad megengedni bármekkora szólás- és sajtószabadságot. Egy „hűséges véleményegység”, milyen magasröptű palástolása II. Fülöp és az Inkvizíció eszméinek! Ezzel kapcsolatban a Szovjetek egy másik kimagasló csodálója, T. G. Crowther úr fenntartások nélkül beszél. Nyíltan kijelenti, hogy az inkvizíció

„előnyös a tudomány számára, amikor egy feltörekvő osztályt védelmez,” azaz amikor Crowther úr barátai gyakorolják. Százával lehetne idézni a hasonló megszólalásokat.

A viktoriánus korban, amikor John Stuart Mill megírta az esszéjét *A szabadságról*, reakcionáriusnak nevezték az olyan nézeteket, amiket Laski professzor, Mr. és Mrs. Webb, illetve Mr. Crowther vallanak. Manapság „progresszívnek” és „liberálisnak” nevezik őket. Másrészt azokat, akik ellenzik a parlamentáris kormányzat felfüggesztését, a szólásszabadság és a sajtószabadság eltörlését és az inkvizíció bevezetését, „reakcionáriusnak”, „gazdasági royalistának” és „fasisztának” bélyegzik.

Azok az intervencionisták legalább következetesek, akik az a teljes szocializmus lépésről lépésre történő megvalósításának módszereként tekintenek az intervencionizmusra. Ha az intézkedések nem valósítják meg a várt előnyöket és katasztrófába végződnek, akkor több és több állami beavatkozást követelnek, amíg az állam át nem veszi az irányítást minden gazdasági tevékenység felett. De azok az intervencionisták, akik a kapitalizmus javításának és megőrzésének módszereként tekintenek az intervencionizmusra, teljesen össze vannak zavarodva.

Ezeknek az embereknek a szemében a kapitalizmus okolható az összes állami beavatkozás nemkívánatos eredményéért. Az a tény, hogy egy állami intézkedés olyan helyzetet eredményezett, ami nem tetszik nekik, a szemükben csupán igazolja a további beavatkozásokat. Képtelenek például megérteni, hogy a monopolisztikus vállalatok napjainkban az olyan állami beavatkozások következményei, mint a vámok és a szabadalmak. Az állami cselekvést sürgetik a monopóliumok meggátolása végett. Nehéz volna kitalálni valótlanabb elképzelést. Hiszen az az állam, amit arra kérnek, hogy harcoljon a monopóliumok ellen, ugyanaz az állam, ami ragaszkodik a monopólium elvéhez. Az amerikai New Deal kormánya nekilátott a gazdaság minden ágazatának alapos, monopolisztikus átrendezésének az NRA – a Nemzeti újjáépítési hivatal – segítségével, és egy hatalmas monopolisztikus sémába akarta rendezni az amerikai mezőgazdaságot, korlátozva annak kibocsátását, hogy monopolárrakkal

helyettesítse az alacsonyabb piaci árakat. Különböző nemzetközi árumegállapodásokat kötöttek, amelyek leplezetlenül arra törekedtek, hogy megvalósítsák a különböző árucikkek nemzetközi monopóliumát. Ugyanez igaz az összes többi államra. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége egyaránt részt vett néhány államközi monopolisztikus megállapodásban. A kapitalista országokkal való kollaboráció iránt érzett undora nem volt olyan nagy, hogy elszalassza miatta egy monopólium elősegítésének lehetőségét.

Az önellentmondásos intervencionizmus programja a diktatúra, állítólag abból a célból, hogy szabaddá tegye az embereket. De az intervencionisták által pártolt szabadság a szabadság ahhoz, hogy az emberek a „helyes” dolgot tegyék – tehát azt, amit maguk az intervencionisták látni akarnak. Ezek az emberek nem csupán tudatlanok a szóban forgó gazdasági kérdések kapcsán. Hiányzik belőlük a logikus gondolkodás képessége.

Azok nyújtják az intervencionizmus legabszurdabb igazolását, akik úgy tekintenek a kapitalizmus és a szocializmus közötti konfliktusra, mintha az egy küzdelem volna a vagyonelosztás kérdése fölött. Miért ne legyenek engedékenyebbek a vagyonos osztályok? Miért ne nyújtsák át a szegény munkásoknak bőséges bevételük egy részét? Miért kellene ellenezniük az állami tervezetet, ami növelni akarja a hátrányos helyzetűeknek járó részesedést azzal, hogy minimálbértörvényeket és árplafonokat ír elő, és „igazságosabb” szintre csökkenti a profitokat és a kamatokat? A hajlékonyság ezekben az ügyekben – mondják – egyből kifogná a szelet a radikális forradalmárok vitorlájából és megőrizné a kapitalizmust. A kapitalizmus legrosszabb ellenségei – mondják – azok a hajthatatlan doktrinerek, akik olyannyira túlzottan támogatják a gazdasági szabadságot, a *laissez-faire-t* és a Manchesterizmust, hogy azzal ellehetetlenítenek minden egyezséget a munkásokkal. Egyedül ezek a hajthatatlan reakcionáriusok felelősek korunk keserű politikai viszályaiért és a kiengesztelhetetlen gyűlölködésért. Az kell, hogy egy konstruktív programmal helyettesítsék a gazdasági royalisták szintisztán negatív attitűdjét. És természetesen ezeknek az embereknek a szemében egyedül az intervencionizmus „konstruktív”.

Azonban ez a fajta érvelés teljességgel gonosz. Magától értetődőnek veszi, hogy a különféle állami beavatkozások el fogják érni azokat az előnyös eredményeket, amiket a támogatói várnak tőlük. Naivan figyelmen kívül hagy mindent, amit a közgazdászok mondanak a célok elérésének lehetetlenségéről, és az elkerülhetetlen, nem kívánatos következményekről. A kérdés nem az, hogy igazságos vagy igazságtalan-e a minimálbér, hanem az, hogy munkanélküliséget idéz-e elő a dolgozni hajlandó emberek egy része számára. Azzal, hogy igazságosnak nevezi ezeket az intézkedéseket, az intervencionista nem cáfolja meg a közgazdászok által a célszerűségük ellen felhozott érveket. Csupán azt mutatja, hogy tudatlan a témában.

A kapitalizmus és a szocializmus közötti konfliktus nem egy verseny két csoport között annak kapcsán, hogy mennyi jusson melyiknek a javak meghatározott kínálatából. A konfliktus egy vita arról, hogy melyik társadalomszervezési rendszer szolgálja leginkább az emberi jólétet. Azok, akik a szocializmus ellen küzdenek, nem azért utasítják el a szocializmust, mert sajnálják a munkásoktól a hasznokat, amit állítólag nyernének a szocialista termelési módnak köszönhetően. Pontosan azért küzdenek a szocializmus ellen, mert meg vannak győződve arról, hogy károsítaná a tömegeket és a szegény szolgák szintjére redukálná őket, akik teljesen ki lennének szolgáltatva a felelőtlen diktátorok ítéletének.

Ebben a véleménykonfliktusban mindenkinek döntenie kell és az egyik oldalra kell állnia. Mindenkinek vagy a gazdasági szabadság támogatóinak, vagy a totalitárius szocializmus támogatóinak oldalára kell állnia. Senki sem kerülheti el ezt a dilemmát azzal, hogy elfoglal egy állítólag középutas álláspontot – nevezetesen az intervencionizmust. Hiszen az intervencionizmus se nem egy középút, se nem egy kompromisszum a kapitalizmus és a szocializmus között. Az intervencionizmus egy harmadik rendszer; egy rendszer, amelynek abszurditásáról és hiábavalóságáról egyetért nem csupán minden közgazdász, hanem még a marxisták is.

Nem létezik olyan dolog, hogy a gazdasági szabadság „túlzott” támogatása. Az egyik lehetőség az, hogy a termelést az irányítja, hogy minden egyén úgy

igazítja a magatartását, hogy a lehető legmegfelelőbb módon elégítse ki a fogyasztók legsürgetőbb követeléseit. Ez a piacgazdaság. A másik lehetőség pedig az, hogy az autoritárius parancsolás utasítja a termelést. Ha ezek a parancsok csupán a gazdasági szerkezet bizonyos elszigetelt részeit érintik, nem fogják elérni a kívánt célokat, és saját támogatói nem fogják szeretni az eredményeket. Ha kiterjednek egészen a mindent átszövő parancsutasításig, akkor az a totalitárius szocializmus.

Az embereknek választaniuk kell a piacgazdaság és a szocializmus között. Az állam képes megóvni a piacgazdaságot azzal, hogy védelmezi az életet, az egészséget és a magántulajdont az erőszakos vagy a csaló agresszió ellen; vagy átveheti ő maga az irányítást minden termelési tevékenység felett. Valakinek döntenie kell arról, hogy mit termeljenek. Ha nem a fogyasztók döntenek a piaci kereslet és kínálat útján, akkor az állam teszi a kényszer eszközével.

3.

Szocializmus és kommunizmus

Marx és Engels szóhasználatában a kommunizmus és a szocializmus szó egymás szinonimái. Váltakozva, különbség nélkül használják a kettőt. Ugyanez volt igaz az összes marxista csoport és szekta gyakorlatára egészen 1917-ig. A marxizmus politikai pártjai, akik a *Kommunista Kiáltványt* tekintették tanuk megváltoztathatatlan evangéliumának, *szocialista* pártoknak nevezték magukat. A legbefolyásosabb és a legnépesebb e pártok közül – a német párt – felvette a Szociáldemokrata párt nevet. Itáliában, Franciaországban és az összes többi országban, ahol már 1917 előtt is szerepet játszottak a marxista pártok a politikai életben, ugyanúgy a *szocialista* kifejezés foglalta el a *kommunista* szó helyét. 1917 előtt soha egyetlen marxista sem tett különbséget a szocializmus és a kommunizmus között.

Marx 1875-ben, a Német Szociáldemokrata Párt Gothai programjának kritikájában megkülönböztette a jövő kommunista társadalmának alacsonyabb (korábbi) és magasabb (későbbi) fázisát. De nem használta a kommunizmus kifejezést a magasabb fázisra, és nem nevezte szocializmusnak – megkülönböztetve a kommunizmustól – az alacsonyabb fázist.

Marx egyik alapvető dogmája az, hogy a szocializmus szükségszerűen el fog érkezni „egy természeti törvény kérlelhetetlenségével.” A kapitalista termelési mód megteremti saját negációját, és elhozza a termelési javak köztulajdonlásának szocialista rendszerét. Ez a folyamat „a kapitalista termelés természetes törvényeinek működésén keresztül hajtja végre önmagát.” Független az emberek akaratától. Lehetetlen, hogy az emberek gyorsítsák, késleltessék vagy korlátozzák azt. Hiszen „egy társadalomalakulat soha nem tűnik le addig, amíg nem fejlődtek ki mindazok a termelőerők, amelyeknek számára elég tágas, és új, magasabb rendű termelési viszonyok soha nem lépnek

helyébe, amíg anyagi létezési feltételeik magának a régi társadalomnak méhében ki nem alakultak.”¹

Ez a doktrína természetesen összeegyeztethetetlen Marx saját politikai tevékenységeivel, illetve a tanításokkal, amiket a tevékenységei igazolása végett fogalmazott meg. Marx megpróbált megszervezni egy politikai pártot, ami hivatott volt a forradalom és a polgárháború eszközével megvalósítani a kapitalizmusból a szocializmusba történő átmenetet. Az volt pártjaik karakterisztikus jellemzője – Marx és az összes marxista doktrinér szemében – hogy forradalmár pártok voltak, amik kivétel nélkül elkötelezték magukat az erőszakos cselekvés eszméje mellett. Céljuk egy forradalmi felkelés, a proletárdiktatúra megvalósítása és az összes burzsoá kegyetlen kiirtása volt. A párizsi kommün 1871-es tetteit az ilyesfajta polgárháború tökéletes modellének tartották. A párizsi lázadás természetesen siralmasan megbukott. De a későbbi felkelésektől sikerekre számítottak.

Azonban a különböző európai országok marxista pártjai által alkalmazott taktikák összeegyeztethetetlenek voltak Karl Marx tanításainak e két ellentétes változatával. Ők nem bíztak a szocializmus eljövételének elkerülhetetlenségében. Egy forradalmi felkelés sikerében sem bíztak. A parlamentáris cselekvés módszereit alkalmazták. Szavazatokat gyűjtöttek választási kampányaikkal, és a parlamentekbe küldték képviselőiket. Demokratikus pártokká „korcsosultak”. A parlamentekben úgy viselkedtek, mint az összes többi ellenzéki párt. Pár országban ideiglenes szövetségre léptek más pártokkal, és időről időre szocialista tagok is kormánypozícióhoz jutottak. Később, az Első Világháború végét követően számos parlamentben túlsúlyba kerültek a szocialista pártok. Néhány országban kizárólag ők uralkodtak, máshol szorosán együttműködtek a „burzsoá” pártokkal.

Igaz, hogy ezek a megszelídített szocialisták 1917 előtt sosem hagytak fel az ortodox marxizmus szigorú elveinek szóbeli magasztalásával. Újra és újra megismételték, hogy a szocializmus eljövetele elkerülhetetlen. Kihangsúlyozták

---

¹ Marx, *A politikai gazdaságtan bírálatahoz*, Előszó.

pártjaik forradalmi mivoltát. Semmi nem gerjesztette őket nagyobb haragra, mint amikor valaki kérdőre merete vonni sziklaszilárd forradalmi szellemüket. Valójában viszont parlamentáris pártok voltak, mint az összes többi párt.

A helyes marxista nézőpontból, ahogy azt Marx és Engels későbbi művei (a Kommunista Kiáltvány viszont még nem) kifejezték, a kapitalizmus korlátozására, szabályozására vagy javítására tett minden intézkedés egyszerűen „kicsinyes-burzsoá” nonszensz, ami a kapitalista fejlődés immanens törvényeinek meg nem értéséből fakad. Az igazi szocialistáknak sosem szabad korlátokat helyezni a kapitalista evolúció elé. Hiszen kizárólag a teljesen érett kapitalizmus hozhatja el a szocializmust. Nem csupán hiábavaló, hanem egyenesen káros a proletárok érdekeire, ha ilyen intézkedésekhez folyamodnak. Még a szakszervezetek sem elegendők a munkások körülményeinek javításához. Marx nem hitte, hogy az intervencionizmus segítheti a tömegeket. Hevesen elutasította az elképzelést, miszerint a minimálbér, a bérplafon, a kamatok korlátozása, a társadalombiztosítás és a hasonló intézkedések a szocializmus megvalósításának előzetes lépései volnának. A bérrendszer radikális eltörlésére törekedett, amit kizárólag a magasabb fázisú kommunizmus valósíthat meg. Szarkasztikusan gúnyolta volna az ötletet, hogy eltöröljék a munka „árucikk-jellegét” egy kapitalista társadalmon belül a törvényhozás eszközével.

De az európai országokban tevékenykedő szocialista pártok gyakorlatilag épp annyira elkötelezték magukat az intervencionizmus mellett, mint a császári Németország szociálpolitikája, vagy mint az amerikai New Deal. Georges Sorel és a szindikalizmus ez ellen a hozzáállás ellen intézte a támadásait. Sorel – egy burzsoá származású gyáva értelmiségi – megvetette a szocialista pártok „elkorcsosulását”, amit a burzsoá értelmiségiek befolyásának tulajdonított. Szerette volna az intellektuálisan pipogyák gyámsága alól felszabadítva látni a kegyetlen agresszivitás szellemét, ami a tömegek természetes jellemzője. Sorel számára semmi sem számított, csak a zendülések. Az *action directe* – a szabotázs és az általános sztrájk – volt számára a végső, nagy forradalom kezdőlépése.

Sorel többnyire a sznob és tétlen értelmiség, illetve a gazdag vállalkozók nem kevésbé sznob és tétlen utódai köreiből aratott sikert. Semmilyen mérhető hatást nem gyakorolt a tömegekre. A nyugat- és közép-európai marxista pártok szemében csupán kellemetlen nyűg volt a szenvedélyes kritikája. Történelmi jelentőségét elsősorban a szerepnek köszönheti, amit az orosz bolsevizmusban és az itáliai fasizmusban töltek be a gondolatai.

Ahhoz, hogy megértsük a bolsevikok mentalitását, ismét Karl Marx dogmáihoz kell fordulnunk. Marx teljesen meg volt győződve arról, hogy a kapitalizmus a gazdaságtörténelem egy olyan stádiuma, ami nem korlátozódik csupán néhány fejlett országra. A kapitalizmusnak hajlamában állt kapitalista országgá alakítani a világ minden részét. A burzsoázia arra kényszerít minden nemzetet, hogy kapitalista nemzetté váljon. Amikor elérkezik a kapitalizmus utolsó órája, az egész világ egyöntetűen az érett kapitalizmus stádiumában találja majd magát, és mind készen fog állni a szocializmusba való átalakulásra. A szocializmus egyszerre fog felbukkanni a világ minden táján.

Ebben Marx nem kevésbé tévedett, mint az összes többi állításában. Napjainkban még a marxisták sem tagadhatják és nem is tagadják, hogy még mindig hatalmas különbségek vannak a kapitalizmus kialakulása között a különböző országokban. Elismerik, hogy van számos ország, amit a történelem marxista interpretációja szerint prekapitalista országnak kell nevezni. Ezekben az országokban a burzsoázia még nem tett szert uralkodó pozícióra, és még nem hozta el a kapitalizmus történelmi stádiumát, ami a szocializmus eljövételének szükséges előfeltétele. Tehát ezeknek az országoknak először meg kell valósítaniuk a „burzsoá forradalmukat”, és először át kell esniük a kapitalizmus összes fázisán, mielőtt átalakulhatnak szocialista országokká. Az egyetlen politika, amit a marxisták pártolhatnak ezekben az országokban, a burzsoázia feltétlen támogatása, először a hatalmi törekvésekben, majd gazdasági ügyleteikben. Egy marxista pártnak sokáig nem lehet más feladata, mint a burzsoá liberalizmus szolgálata. Ez az egyedüli küldetés, amit a történelmi materializmus – következetesen alkalmazva – előírhat az orosz marxistáknak.

Arra kényszerülnének, hogy csendben várjanak, amíg a kapitalizmus elő nem készíti a nemzetüket a szocializmusra.

Az orosz marxisták azonban nem akartak várni. A marxizmus egy új módosításához folyamodtak, ami szerint lehetséges, hogy egy nemzet átugorja a történelmi evolúció egyik stádiumát. Figyelmen kívül hagyták a tényt, hogy ez az új doktrína nem a marxizmus módosítása, hanem sokkal inkább a marxizmus utolsó maradványának a tagadása. Ez leplezetlen visszatérés volt a pre-marxi és anti-marxi szocialista tanokhoz, amelyek szerint az emberek szabadon bevezethetik a szocializmust bármikor, ha úgy gondolják, hogy előnyösebb a közjóra nézve, mint a kapitalizmus. Teljesen elvetette az összes miszticizmust, ami átszötte a dialektikus materializmust és a gazdasági fejlődés kérlelhetetlen törvényeinek állítólagos marxi felfedezését.

Miután felszabadították magukat a marxi determinizmus alól, az orosz marxisták szabadon megvitathatták a szocializmus megvalósításának legcélravezetőbb módját. Többé nem érdekelték őket a gazdasági kérdések. Többé nem kellett megvizsgálniuk, hogy eljött-e az idő. Egyedül egy feladatot kellett megvalósítani: meg kellett ragadni az államhatalom kantárját.

Egy csoport úgy vélte, hogy csak akkor számíthatnak maradandó sikerre, ha elnyerik egy jelentős mennyiségű ember – bár nem szükségszerűen a többség – támogatását. Egy másik csoport nem támogatta az efféle időigényes módszereket. Ők merész lépést javasoltak. Meg kell alkotni a forradalom élcsapatát a fanatikusok kis csoportjából. A szigorú fegyelem és a vezérnek való feltétlen engedelmesség támadóképessé fogja tenni ezeket a hivatásos forradalmárokat. Meg kell dönteniük a cári kormányt, hogy aztán a cári rendőrség hagyományos módszereivel uralják az országot.

A kifejezések, amik ezeket a csoportokat takarják – a bolsevik (többség) az utóbbi esetén és a mensevik (kisebbség) az előbbi esetén – egy 1903-ban lezajlott szavazatra vonatkoztak, amit az imént említett taktikai módszerek megbeszélésére tartottak. Egyedül a taktikai módszerekben különbözött a két csoport egymástól. Mindkettő egyetértett a végső cél – a szocializmus – kapcsán.

Mindkét szekta megpróbálta azzal igazolni saját álláspontját, hogy passzusokat idézett Marx és Engels írásaiból. Ez természetesen a marxista szokás. És mindkettő talált olyan diktumokat ezekben a könyvekben, amik megerősítették saját nézőpontját.

Lenin – a bolsevik főnök – sokkal jobban ismerte honfitársait, mint ellenségei és vezetőjük, Plehanov tette. Plehanovval ellentétben nem követte el azt a hibát, hogy az orosz mércét alkalmazza a nyugati nemzetekre. Emlékezett arra, hogy miként bitorolták el könnyedén kétszer is külföldi nők a legfelsőbb hatalmat és uralkodtak csendben egy életen át. Tudatában volt a ténynek, hogy a cár titkos rendőrségének terrorista módszerei sikeresek voltak, és biztos volt abban, hogy képes volna jelentősen javítani ezeken a módszereken. Egy könyörtelen diktátor volt, és tudta, hogy az oroszokból hiányzik a bátorság ahhoz, hogy ellenálljanak az elnyomásnak. Mint Cromwell, Robespierre és Napóleon, ambiciózus és hataloméhes volt, és tökéletesen bízott abban, hogy az elsöprő többségből hiányzik a forradalmi szellem. A Romanov-ház autokráciája kudarcra ítéltetett, mert a szerencsétlen II. Miklós nyápic volt. A szocialista jogász, Kerenszkij elbukott, mert elköteleződött a parlamentáris kormányzat elve mellett. Lenin sikerrel járt, mert sosem törekedett másra, mint saját diktatúrájára. Az oroszok pedig egy diktátorra, Rettenetes Iván utódjára vágytak.

II. Miklós uralmának nem egy valós forradalmi hevület vetett véget. A csatatereken ért véget. Ebből anarchia kerekedett, amit Kerenszkij képtelen volt uralni. Egy összecsapás Szentpétervár utcáin eltüntette Kerenszkijt a képből. Röviddel azután Lenin megrendezte saját Brumaire 18.-ját -jét. A bolsevik terror ellenére a közgyűlés – amit a férfiak és nők általános választójoga szavazott meg – csupán 20 százalékát tették ki a bolsevisták. Lenin erőszakkal eloszlatta a közgyűlést. Likvidálták a tiszavirág-életű „liberális” közjátékot. Oroszország az alkalmatlan Romanov-ház kezéből egy valódi autokrata kezébe került.

Lenin nem elégedett meg Oroszország meghódításával. Teljesen meg volt győződve arról, hogy arra szánta a sors, hogy elhozza a szocializmus üdvösségét minden nemzetnek, nem csupán Oroszországnak. A hivatalos név, amit

kormányának választott – a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége – sehol nem hivatkozik Oroszországra. Egy világállam központjának szánták. Hallgatólagosan elfogadott volt, hogy minden külföldi elvtárs hűséggel tartozik ennek a kormánynak, és minden külföldi burzsoá, aki ellenkezni merészel, árulást követ el és halálbüntetést érdemel. Lenin a legkevésbé sem kételkedett abban, hogy az összes nyugati ország a végső, nagy forradalom hajnalán áll. Minden nap a kirobbanását várta.

Lenin véleménye szerint egyetlen csoport volt Európában, ami talán – bár a siker legcsekélyebb esélye nélkül – megpróbálhatja megakadályozni a forradalmi felkelést: az értelmiség romlott tagjai, akik magukhoz ragadták a szocialista pártok vezetését. Lenin régóta gyűlölte őket, amiért a parlamentáris procedúra függői voltak, és nem voltak hajlandóak támogatni diktatórikus törekvéseit. Dühöngött ellenük, mert őket tartotta felelősnek azért, hogy a szocialista pártok támogatták országaik háborús törekvéseit. Lenin már a svájci száműzetésében – ami véget ért 1917-ben – elkezdte megosztani az európai szocialista pártokat. Most felállított egy Harmadik Internacionálét, amit ugyanazzal a diktatórikus módszerrel irányított, mint az orosz bolsevistákat. Lenin a Kommunista Párt nevet választotta ennek az új pártnak. A kommunisták hivatottak voltak halálig harcolni a különböző európai szocialista pártok, a „szociális árulók” ellen, és meg akarták szervezni a burzsoázia likvidálását és a hatalom megragadását a felfegyverzett munkások által. Lenin nem tett különbséget a szocializmus és a kommunizmus, mint társadalmi rendszerek között. A kitűzött célját nem kommunizmusnak hívták, a szocializmussal szemben. A szovjet kormány hivatalos neve a Szovjet Szocialista (nem *kommunista*) Köztársaságok Szövetsége volt. Ilyen tekintetben nem akarta megváltoztatni a hagyományos szóhasználatot, ami szinonimaként kezelte a két kifejezést. Csupán azért nevezte partizánjait – az ortodox marxizmus forradalmi elveinek egyetlen őszinte és következetes támogatóit – *kommunistáknak*, és taktikai módszereiket *kommunizmusnak*, mert szerette volna megkülönböztetni őket „a tőkés kizsákmányoló áruló bérenceitől”, a gonosz szociáldemokrata vezetőktől, mint Kautsky és Albert Thomas. Ezek az árulók – mondta – szeretnék megőrizni a

kapitalizmust. Nem voltak igazi szocialisták. Egyedül azok voltak a valódi marxisták, akik elutasították a helyrehozhatatlanul megrontott szocialista nevet.

Így született meg a különbség a kommunisták és a szocialisták között. Azok a marxisták, akik nem akarták megadni magukat a moszkvai diktátornak, szociáldemokratáknak, vagy röviden szocialistáknak nevezték magukat. Ami jellemezte őket, az a hit, miszerint a szocializmus – mindannyiuk és a kommunisták közös célja – megvalósításának legjobb módja, ha elnyerik polgártársaik többségének támogatását. Felhagytak a forradalmi szlogenekkel és megpróbálták a demokratikus módszerekkel megragadni a hatalmat. Nem foglalkoztak a kérdéssel, hogy kompatibilis-e egy szocialista rezsim a demokráciával. De a szocializmus megvalósításához eltökélték magukat a demokratikus folyamatok alkalmazása mellett.

A kommunisták ezzel szemben a Harmadik Internacionálé korai éveiben szigorúan elkötelezték magukat a forradalom és a polgárháború elve mellett. Egyedül az orosz főnökük iránt voltak hűségesek. Kitzsítottak soraikból mindenkit, akiről azt gyanították, hogy úgy érzi, engedelmeskednie kell országa bármely törvényének. Megállás nélkül terveztek és megannyi vért pazaroltak a sikertelen lázadásaikkal.

Lenin nem tudta megérteni, hogy miért buktak el a kommunisták Oroszországon kívül mindenhol. Az amerikai munkásoktól nem számított sokra. Az Egyesült Államokban – vallották egyetértésben a kommunisták – a munkásokból hiányzott a forradalmi szellem, mert elkényeztette őket a jólét és megfertőzte őket a pénzcsinálás bűne. De Lenin nem kételkedett abban, hogy az európai tömegek osztálytudatosak voltak, és ennél fogva teljesen elköteleződtek a forradalmi eszmék mellett. Véleménye szerint az egyetlen oka annak, hogy nem valósult meg a forradalom, a kommunista hivatalnokok alkalmatlansága és gyávasága volt. Újra és újra elbocsátotta a csatlósait, és új embereket jelölt ki. De nem járt nagyobb sikerrel.

Az angolszász és a latin-amerikai országokban a szocialista szavazók bíznak a demokratikus módszerek sikerében. Itt nagyon apró azoknak a száma, akik egy kommunista forradalomra törekednek. A legtöbben azok közül, akik a nyilvánosság előtt hangoztatják a kommunizmus elvei iránti odaadásukat, rendkívül boldogtalanok volnának, ha kitörne a forradalom és veszélynek tenné ki az életüket és a tulajdonukat. Ha az orosz hadseregek bemasíroznának az országukba, vagy ha a belföldi kommunisták megragadnák a hatalmat anélkül, hogy harcba elegyednének velük, valószínűleg örvendéneek, reménykedve abban, hogy megjutalmazzák majd őket marxista ortodoxiájukért. De ők maguk nem vágnak forradalomba.

Tény, hogy a szenvedélyes szovjetpárti propaganda elmúlt harminc évében Oroszországon kívül egyetlen ország sem lett önszántából kommunista. Kelet-Európa csak azután fordult a kommunizmushoz, miután kizárólagos orosz befolyás és hegemonia alá vonták a nemzetközi hatalmi politika diplomatikus egyezségei. Valószínűtlen, hogy Nyugat-Németország, Franciaország, Itália és Spanyolország a kommunizmus útjára lépne, ha az Egyesült Államok és Nagy-Britannia nem folytatná az abszolút „*désintéressement*” diplomáciai politikáját. Ami erőt ad a kommunista mozgalomnak ezekben és néhány más országokban, az a hit, miszerint Oroszországot egy rendíthetetlen „dinamizmus” vezeti, míg az angolszász hatalmak közönyösek és nem igazán érdekli őket saját sorsuk.

Marx és a marxisták siralmas hibát vétettek, amikor azt feltételezték, hogy a tömegek vágnak a „burzsoá” társadalmi rend forradalmi megbuktatására. Csak azoknak a soraiban lelhetők militáns kommunisták, akik a kommunizmusukból élnek meg, vagy arra számítanak, hogy egy forradalom elősegítené a személyes törekvéseiket. A hivatásos összeesküvők felforgató tevékenysége pontosan azok naivitása miatt veszélyes, akik csupán szemeznek a forradalmi gondolattal. Ezek a zavarodott és félrevezetett szimpatizánsok, akik „liberálisnak” nevezik magukat, és akiket „hasznos ártatlanoknak” neveznek a kommunisták, illetve az útitársak és még a hivatalosan bejegyzett párttagok többsége is rettentően megrémülne, ha egy nap felfedeznék, hogy a vezetőik komolyan gondolják,

amikor zendülésről beszélnek. Ekkor azonban talán túl késő lesz megelőzni a katasztrófát.

A nyugat kommunista pártjai jelenleg a külpolitikai állásfoglalásukban jelentenek baljós fenyegetést. Napjaink összes kommunista pártjának megkülönböztető jegye a szovjetek agresszív külpolitikája melletti elköteleződésük. Amikor választaniuk kell Oroszország és saját országuk között, habozás nélkül Oroszország pártjára állnak. Az elvük úgy szól: jó vagy rossz, az én Oroszországom. Szigorúan engedelmeskednek minden moszkvai parancsnak. Amikor Oroszország Hitler szövetségese volt, a francia kommunisták szabotálták a saját országuk háborús törekvéseit, az amerikai kommunisták pedig nagy szenvedéllyel elleneztek Rooseveltnél a nácik elleni küzdelemben. A kommunisták a világ minden táján „háborúra uszító imperialistának” bélyegeztek mindenkit, akik védelmezték magukat a német megszállók ellen. De amint Hitler megtámadta Oroszországot, a tőkés imperialista háborúja egyik napról a másikra jogos önvédelmi háborúvá változott. Amikor Sztálin meghódít egy újabb országot, a kommunisták azzal igazolják ezt az agressziót, hogy az csupán önvédelem a „fasiszták” ellen.

A minden orosz dolog iránti vak odaadásukban a nyugat-európai és az amerikai kommunisták messze felülmúlják a sovinszták legrosszabb nagyzozásait. Elragadtatva beszélnek az orosz filmekről, az orosz zenéről és az orosz tudomány állítólagos felfedezéseiről. Extázisban beszélnek a szovjetek gazdasági teljesítményéről. Az orosz haderő tetteinek tulajdonítják az Egyesült Nemzetek győzelmét. Oroszország – mondják – megmentette a világot a fasiszta véstől. Oroszország az egyetlen szabad ország, míg az összes többi ország a tőkés diktatúrája alatt szenved. Egyedül az oroszok boldogok, és csak ők élvezik a teljes élet áldását; a kapitalista országokban az elsőprő többség frusztrációtól és kielégítetlen vágyaktól szenved. Ahogyan egy hithű muzulmán arra vágyik, hogy elzarándokoljon a Próféta sírjához Mekkába, úgy a kommunista értelmiség is élete nagy eseményének tartja elzarándokolni a szent Moszkvába.

Azonban a „kommunista” és a „szocialista” szavak eltérő használata nem változtatta meg a „kommunizmus” és a „szocializmus” szavak jelentését, amikor mindkettő politikáinak közös végcéljára alkalmazták őket. Csak 1928-ban történt, hogy a Kommunista Internacionálé programja – amit átvett a hatodik moszkvai kongresszus – elkezdett különbséget tenni a kommunizmus és a szocializmus között (és nem csupán a kommunisták és a szocialisták között).

Eszerint az új tan szerint az emberiség gazdasági evolúciójában a kapitalizmus és a kommunizmus történelmi stádiumai között van egy harmadik állomás, nevezetesen a szocializmus. A szocializmus egy olyan rendszer, amelynek alapja a termelési eszközök köztulajdonlása, illetve a termelés és elosztás minden folyamatának teljes irányítása egy központi tervező hatóság által. Ilyen tekintetben megegyezik a kommunizmussal. De annyiban különbözik a kommunizmustól, hogy ebben nem egyenlőek a porciók, amit kiosztanak minden egyénnek fogyasztási célból. Még mindig fizetnek béreket az elvtársaknak, és ezek a bérek a gazdasági hasznosság szerint különböznek, amennyire csak fontosnak látja a különbözőséget a központi hatóság a termékek lehető legnagyobb kibocsátásának biztosítása céljából. Amit Sztálin szocializmusnak nevez, az többé-kevésbé megfelel annak, amit Marx a kommunizmus „korai szakaszának” nevezett. Sztálin kizárólag annak tartja fenn a kommunizmus kifejezést, amit Marx a kommunizmus „magasabb fázisának” hívott. A szocializmus – abban az értelemben, ahogyan Sztálin használta a szót az utóbbi időben – a kommunizmus felé halad, de önmagában még nem kommunizmus. A szocializmus kommunizmussá fog alakulni, amint a szocialista módszerektől elvárt vagyongyarapodás arra a szintre emeli az orosz tömegek alacsonyabb életszínvonalát, amit a fontos hivatalok kimagasló betöltői élveznek napjaink Oroszországában.

Az új terminológiai gyakorlat apologetikus jellege nyilvánvaló. Sztálin szükségesnek találja megmagyarázni alattvalói elsöprő többségének, hogy miért roppant alacsony az életszínvonaluk, sokkal alacsonyabb, mint a kapitalista országok tömegeinek, és mint az orosz proletároknak a cári uralom idején. Igazolni akarja a tényt, hogy a bérek és a fizetések egyenlőtlenek, hogy a szovjet

hivatalnokok egy kis csoportja élvez minden fényűzést, amit a modern technológia biztosíthat, hogy egy második csoport – létszámát tekintve nagyobb, mint az első, de kisebb, mint a cári Oroszország középosztálya – „burzsoá” életstílusban él, míg a nyomorgó és mezítlábas tömegek zsúfolt nyomornegyedekben élnek és alultápláltak. Többé nem hibáztathatja a kapitalizmust ezekért az állapotokért. Ezért arra kényszerült, hogy egy új ideológiai megoldáshoz folyamodjon.

Sztálin problémája annál is égetőbb volt, mert az orosz kommunisták uralmuk első napjaiban szenvedélyesen kijelentették, hogy a vagyoni egyenlőség elvét fogják legelőször érvényre juttatni, amit megragadják a hatalmat a proletárok. Továbbá a kapitalista országokban az oroszok által szponzorált kommunisták legerősebb demagóg trükkje, hogy irigységet tápláljanak az alacsonyabb jövedelműekben a magasabb jövedelműek ellen. A kommunisták fő érve, amivel alátámasztják a tézisüket, miszerint Hitler nemzetiszocializmusa nem volt igazi szocializmus, hanem épp ellenkezőleg, a kapitalizmus legrosszabb formája volt, az, hogy a náci Németországban egyenlőtlen volt az életszínvonal.

Sztálin új megkülönböztetése a szocializmus és a kommunizmus között nyíltan ellentmond Lenin politikájának, illetve azoknak a propagandatanoknak, amiket az orosz határokon túl terjesztenek a kommunisták. De az ellentmondások nem számítanak a szovjetek birodalmában. A diktátor szava a végső döntés, és senki sem olyan ostoba, hogy ellentmondjon annak.

Fontos megérteni, hogy Sztálin szemantikai innovációja csupán a „kommunizmus” és a „szocializmus” kifejezéseket érinti. Nem változtatta meg a szocialista és a kommunista szavak jelentését. A bolsevik pártot épp úgy kommunistának nevezik, mint azelőtt. A Szovjetunió határain túli oroszimádó pártok kommunista pártoknak nevezik magukat, és erőszakkal küzdenek a szocialista pártok ellen, amik a szemükben egyszerűen szociális árulók. De a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének neve változatlan marad.

4.

Oroszország agresszivitása

A német, olasz és japán nacionalisták azzal igazolták az agresszív politikájukat, hogy a *Lebensraum* hiányára hivatkoztak. Az országaik viszonylagosan túlnépesedettek. Szűkösen jutott nekik a természeti kincsekből, így az ételek és nyersanyagok behozatalától függenek. Árucikkeket kell exportálniuk, hogy fizethessenek ezekért a roppant fontos importcikkéért. De az ételtöbbletet és nyersanyag-többletet gyártó országok protekcionista politikája lezárta a határokat az árucikkeik előtt. A világ szemmel láthatólag a minden nemzet teljes gazdasági autarkia felé menetel. Mégis mit tartogat egy ilyen világ azoknak a nemzeteknek, akik nem képesek sem etetni, sem ruháztatni a saját polgáraikat a belföldi erőforrásokból?

Az önjelölt „nincstelen” népek *Lebensraum* tana kihangsúlyozza, hogy Amerikában és Ausztráliában millió és millió hektár használatlan földterület pihen, ami sokkal termékenyebb, mint a sivár föld, amivel a nincstelen nemzetek gazdái küszködnek. A bányászathoz és a manufaktúrához szükséges természeti adottságok úgyszintén sokkal kedvezőbbek, mint a nincstelenek országaiban. De a német, olasz és japán parasztok és munkások előtt elzárták a hozzáférést ezektől a természet által megáldott területektől. A viszonylag alulnépesedett országok migrációs törvénye meggátolja a bevándorlásokat. Ezek a törvények felemelik a munkaerő marginális termelékenységét, és így emelik a béreket az alulnépesedett országokban, míg csökkentik a túlnépesedett országokban. Az Egyesült Államok és a Brit Domíniumok magas életszínvonaláért Európa és Ázsia zsúfolt országainak alacsonyabb életszínvonalával fizetnek.

Az igazi agresszorok – mondják ezek a német, olasz és japán nacionalisták – azok a nemzetek, akik a kereskedelmi és migrációs korlátokkal magukhoz ragadták a föld természetes javainak oroszlánrészét. Talán nem maga a pápa jelentette ki, hogy a világháborúk oka „az a hideg és számító egoizmus, ami

hajlamos oly' mértékben felhalmozni a mindenki általi használatra szánt gazdasági erőforrásokat és anyagokat, hogy a természeti szempontból kedvezőtlenebb országok ne férhessenek hozzájuk?" A háború, amit Hitler, Mussolini és Hirohito lobbantott lánggra, ebből a nézőpontból jogos háború volt, hiszen egyetlen célja az volt, hogy megadja a nincsteleneknek azt, ami a természeti és isteni törvények szerint őket illeti.

Az oroszok nem próbálkozhatnak ilyen érvekkel igazolni az agresszív politikájukat. Oroszország egy viszonylag alulnépesedett ország. Földjét sokkal kedvezőbben látta el a természet, mint bármely más nemzetét. A legelőnyösebb környezet jutott nekik mindenféle gabona, gyümölcs, mag és növény termesztéséhez. Oroszországnak hatalmas legelői és szinte kimeríthetetlen erdői vannak. A leggazdagabb erőforrásokkal rendelkeznek az arany, ezüst, platina, vas, réz, nikkel, mangán és minden más fém és olaj előállításához. A cárok despotizmusa és a kommunista rendszer sajnálatos alkalmatlansága nélkül a népessége régóta a legmagasabb életszínvonalat élvezhetné. Kétségtelenül nem a természeti erőforrások hiánya az, amiért Oroszország a hódítás útjára lépett.

Lenin agresszivitása abból a meggyőződéséből fakadt, hogy ő a végső világforradalom vezetője. Az Első Internacionálé jogos utódjának gondolta magát, kinek sorsa bevégezni a feladatot, amiben Marx és Engels elbukott. Megszólalt a kapitalizmus halálharangja, és semmilyen tőkés cselszövés nem hátráltathatja többé a kizsákmányoló kizsákmányolását. Csak az új társadalmi rend diktátorára volt szükség, Lenin pedig kész volt magára vállalni ezt a terhet.

Az emberiségnek a mongol hódítások óta nem kellett szembenéznie ilyen rendíthetetlen és megfontolt világoralmi törekvéssel. Az orosz követek és a kommunista ötödik hadoszlopok minden országban megszállottan az Oroszországhoz való „Anschlusson” dolgoztak. Azonban hiányzott Lenin első négy hadoszlopa. Oroszország hadereje akkoriban silány volt. Amikor átlépték az orosz határokat, megállították őket a lengyelek. Nem masírozhattak tovább nyugatra. Megbukott a nagy világhódító hadjárat.

Csupán üres beszéd volt azon tanakodni, hogy lehetséges vagy kívánatos-e a kommunizmus csupán egyetlen országban. A kommunisták teljesen kudarcot vallottak az orosz határokon túl. Arra kényszerültek, hogy otthon maradjanak.

Sztálin annak szentelte minden erejét, hogy megalkosson egy olyan hatalmas állóhadereget, amekkorát a világ még sosem látott. De nem járt nagyobb sikerrel, mint Lenin és Trockij. A nácik könnyűszerrel legyőzték ezt a sereget, és megszállták Oroszország területének legfontosabb részét. Oroszországot a brit, és mindenekfelett az amerikai erők mentették meg. Az amerikai kölcsönbérleti törvény lehetővé tette az oroszoknak, hogy üldözőbe vegyék a németeket, amikor a felszerelési hiány és az amerikai megszállás fenyegetése arra kényszerítette őket, hogy kivonuljanak Oroszországból. Időről időre még a visszavonuló nácik utódhadát is képesek voltak legyőzni. Meg tudták hódítani Berlint és Bécset, amikor az amerikai repülők megsemmisítették a német védelmet. Amikor az Amerikaiak eltiporták a Japánokat, az oroszok csendben hátba tudták szúrni őket.

Természetesen az Oroszországon belüli és kívüli kommunisták, illetve az útitársaik szenvedélyesen bizonygatták, hogy Oroszország volt az, aki legyőzte a nácikat és felszabadította Európát. Némán figyelmen kívül hagyták a tényt, hogy az egyetlen oka annak, hogy a nácik nem tudták elfoglalni Moszkvát, Leningrádot és Sztálingrádot, a muníció, a repülők és a gázolaj hiánya volt. A blokád volt az, ami ellehetetlenítette, hogy a nácik ellássák a hadseregüket a szükséges felszereléssel, és hogy felépítsenek a megszállt orosz területeken egy olyan transzportrendszert, amivel eljuttatható a felszerelés a távoli frontvonalra. A háború döntő csatája az Atlanti csata volt. A Németország elleni háború nagy stratégiai eseményei Afrika és Szicília meghódítása, illetve a normandiai győzelem voltak. Amikor a háború hatalmas méreteihez viszonyítjuk, Sztálingrád aligha volt több egy taktikai sikernél. Az olaszok és a japánok elleni küzdelemhez az oroszok semmivel sem járultak hozzá.

Mégis egyedül Oroszország kapja a győzelmi zsákmányt. Míg az Egyesült Nemzetek Szervezete nem törekszik a területi terjeszkedésre, az oroszok az elemükben vannak. Bekebelezték a három Balti köztársaságot, Besszarábiát,

Csehszlovákia kárpátorosz területét, Finnország egy részét, Lengyelország egy jelentős részét és a Közel-Kelet hatalmas területeit. És követelik, hogy kizárólagos befolyásuk alá kerüljön Lengyelország megmaradt része, Magyarország, Jugoszlávia, Bulgária, Korea és Kína. Alig várják, hogy „oroszbárát” kormányokat, azaz bábkormányokat állíthassanak fel ezekben az országokban. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia ellenállása nélkül mostanra ők uralnák egész kontinentális Európát, kontinentális Ázsiát és Észak-Afrikát. Egyedül a Németországban szállásoló amerikai és brit helyőrségek állnak az oroszok és az Atlanti-óceán partja között.

Napjainkban – épp úgy, mint az Első világháború után – a nyugatra leselkedő valódi veszély nem Oroszország katonai erejében keresendő. Nagy-Britannia könnyedén vissza tudna verni egy orosz támadást, és színtiszta örültség volna az oroszoknak háborút indítani az Egyesült Államok ellen. Nem az orosz hadsereg, hanem a kommunista ideológia fenyegeti a nyugatot. Ezt az oroszok nagyon jól tudják, és nem saját hadseregükbe helyezik bizalmukat, hanem külföldi partizánjaikba. Belülről, nem pedig kívülről szeretnék megbuktatni a demokráciákat. Fő fegyverük az Ötödik Hadoszlopaik oroszpartii cselszövésai. Ezek a bolsevizmus elitalakulatai.

A kommunista írók és politikusok Oroszországon belül és kívül úgy állítják be az agresszív orosz politikát, hogy az pusztán önvédelem. Nem Oroszország az, ami agressziót tervez – mondják – hanem épp ellenkezőleg, a hanyatló kapitalista demokráciák. Oroszország csupán saját függetlenségét szeretné megőrizni. Ez az agresszió igazolásának egy ősrégi és jól bevált módja. XIV. Lajos és I. Napóleon, II. Vilmos és Hitler minden ember közül a legbékeszeretőbbek voltak. Amikor megszálltak más országokat, azt csupán önvédelemből tették. Oroszországot épp annyira fenyegette Észtország vagy Lettország, mint Németországot Luxemburg vagy Dánia.

Az önvédelem meséjének egyik vadhajtása a *cordon sanitaire* legendája. Azt állítják, hogy az Oroszországgal szomszédos kis országok függetlensége csupán egy kapitalista cselszövés, aminek célja megakadályozni, hogy az Európai demokráciákat megfertőzze a kommunizmus vírusa. Így – vonják le a

következtetést – ezek a kis nemzetek lemondtak a függetlenséghez való jogukról. Hiszen Oroszországnak elidegeníthetetlen jogában áll követelni, hogy szomszédjait – és szomszédjainak szomszédjait – kizárólag „barátságos” azaz szigorúan kommunista kormányok uralják. Mi történne a világgal, ha minden nagyhatalom ugyanúgy igényt tartana erre?

Az igazság az, hogy nem a demokratikus nemzetek kormányai azok, amik arra törekednek, hogy megbuktassák a jelenlegi orosz rendszert. Ők nem támogatnak demokráciapárti ötödik hadosztályokat Oroszországban, és nem hergelik uralkodóik ellen az orosz tömegeket. Az oroszok azonban éjt nappallá téve ügködnek azon, hogy zavart szítsanak minden országban.

Az antanthatalmak roppant gyenge és tétova beavatkozása az Orosz Polgárháborúba nem egy kapitalizmuspárti és antikommunista tett volt. Az antanthatalmak számára – mialatt élet-halál harcot vívtak a németekkel – Lenin akkoriban csupán halálos ellenségük egy eszköze volt. Ludendorff azért küldte Lenint Oroszországba, hogy megbuktassa a Kerenszkij rezsimet és elintézzék Oroszország elpártolását. A bolsevisták fegyverrel küzdöttek azok ellen az oroszok ellen, akik fenn szerették volna tartani a szövetséget Franciaországgal, Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal. Katonai nézőpontból lehetetlen volt, hogy a nyugati nemzetek semlegesek maradjanak, míg az orosz szövetségeseik kétségbeesetten védik magukat a bolsevikok ellen. Az antanthatalmak szemében a keleti front sorsa forgott kockán. A „fehér” tábornokok harca a saját harcuk is volt.

Amint véget ért a háború Németország ellen 1918-ban, az antanthatalmak elvesztették minden érdeklődésüket az orosz ügyek iránt. Többé nem volt szükség a keleti frontra. A legkevésbé sem érdekelték őket az orosz belügyek. Békére vágytak, és szerettek volna visszavonulni a küzdelemből. Természetesen szégyelltek magukat, mert nem tudták, hogyan vonuljanak vissza illemmel. A tábornokok szégyenkeztek, amiért cserbenhagyják a bajtársaikat, akik minden erejükkel küzdöttek a közös céljaikért. Cserbenhagyni őket a véleményük szerint szintiszta gyávaság és dezertálás volt. A katonai becsületből fakadó ellenvetések egy ideig késleltették az antanthatalmak csendes visszavonulását és

a Fehéreknek küldött szállítmányaik megszüntetését. Amikor ez végül megtörtént, az antani államférfiak megkönnyebbülve érezték magukat. Onnantól szigorúan semleges viszonyultak az orosz ügyekhez.

Bizony nagyon sajnálatos volt, hogy az antanthatalmak akarva-akaratlanul belekeveredtek az Orosz Polgárháborúba. Sokkal jobb lett volna, ha az 1917-es és 1918-as hadiállapot nem kényszeríti őket a beavatkozásra. De az embernek nem szabad figyelmen kívül hagynia a tényt, hogy az orosz beavatkozással való felhagyás egyenértékű volt Wilson elnök politikájának végső kudarcával. Az Egyesült Államok azért lépett a háborúba, hogy „békéssé tegye a világot a demokrácia számára.” A győzelem elsöpörte a császárt és Németországban köztársasági kormányzattal helyettesítette a viszonylag enyhe és korlátozott császári autokráciát. Másrészt azonban elhozta a diktatúrát Oroszország számára, amihez képest a cárok despotizmusa is liberálisnak nevezhető. De az antanthatalmak nem akarták Oroszországot épp úgy békéssé tenni a demokrácia számára, mint ahogy azt megpróbálták Németországgal. Végére is a császár Németországában volt parlament, voltak a parlamentnek felelős miniszterek, volt esküdtszéki bíróság, volt a nyugatinál nem korlátozottabb véleményszabadság, vallásszabadság és szólásszabadság, illetve számos demokratikus intézmény. De a Szovjet Oroszország egy korlátlan despotizmus volt.

Az amerikaiak, a franciák és a britek képtelenek voltak ebből a szemszögből vizsgálni a dolgokat. De az antidemokratikus erők Németországban, Olaszországban, Lengyelországban, Magyarországon és a Balkánon máshogy gondolták. Ahogy ezeknek az országoknak a nacionalistái látták, az antanthatalmak Oroszország iránt tanúsított semlegessége azt a tényt bizonyította, hogy a demokrácia iránti aggodalmuk csupán ámitás. Az antanthatalmak – mondták – azért harcoltak Németország ellen, mert irigyelték Németország gazdasági sikereit, és azért kímélték meg az új orosz autokráciát, mert nem félték az orosz gazdasági hatalomtól. A demokrácia – vonták le a következtetést ezek a nacionalisták – semmi több egy kényelmes álcánál, amivel megvezethetik a hiszékeny nyilvánosságot. És megrémültek, hogy a szlogen

érzelmi töltetét egyszer majd arra is használhatják, hogy leplezzék a saját függetlenségük ellen indított aljas támadást.

A beavatkozással való felhagyás után Oroszországnak kétségtelenül nem volt többé miért tartania a nagy nyugati hatalmaktól. És a Szovjetek sem tartottak a náci agressziótól. Az ezzel ellentétes állítások – amik nagy népszerűségnek örvendtek Nyugat-Európában és Amerikában – teljes tudatlanságot eredményeztek a német ügyekkel kapcsolatban. De az oroszok ismerték Németországot és a nácikat. Ők olvasták a *Mein Kampf*-ot. Nem csak azt tudták meg ebből a könyvből, hogy Hitler Ukrajnára vágyik, hanem azt is, hogy Hitler alapvető stratégiai elképzelése az volt, hogy csak azután vág bele Oroszország elfoglalásába, miután végérvényesen és örökre megsemmisítette Franciaországot. Az oroszok teljesen meg voltak győződve arról, hogy Hitler számítása, ahogy azt kifejtette a *Mein Kampf*-ban, miszerint Nagy-Britannia és az Egyesült Államok kimaradna ebből a háborúból, és hagyná csöndben elpusztulni Franciaországot, hamis ábránd volt. Biztosak voltak abban, hogy egy ilyen új világháború – amiben ők semlegesek terveztek maradni – egy új német vereségben végződne. És ez a vereség – érveltek – békéssé tenné Németországot – vagy akár teljes Európát – a bolsevizmus számára. Ezen meggyőződéstől vezérelve Sztálin már a Weimari köztársaság idején segédkezett az akkor titkos német újrafegyverkezésben. A német kommunisták amennyire csak tudták, segítették a nácikat a Weimar rezsim megbuktatásában. Végül Sztálin nyílt szövetségre lépett Hitlerrel 1939-ben, hogy szabad kezet adjon neki a nyugat ellen.

Amire Sztálin és senki más nem számított, az a német erők 1940-es elsöprő sikere volt. Hitler megtámadta Oroszországot 1941-ben, mert teljesen meg volt győződve arról, hogy nem csak Franciaországnak, hanem Nagy-Britanniának is vége, és hogy az Egyesült Államok, amit hátulról Japán fenyeget, nem volna elég erős ahhoz, hogy sikeresen beavatkozzon az európai ügyekbe.

A Habsburg-Birodalom 1918-as felbomlása, és a nácik 1945-ös veresége megnyitotta Európa kapuit Oroszország számára. Ma Oroszország az egyetlen katonai hatalom az európai kontinensen. De miért törekednek annyira az

oroszk a hódításra és a bekebelezésre? Kétségtelenül nincs szükségük ezeknek az országoknak az erőforrásaira. És Sztálint sem gondolja, hogy ezek a hódítások növelnék a népszerűségét az orosz tömegek szemében. Az alattvalói közönnyel szemlélik a katonai dicsőséget.

Nem a tömegek azok, akiket Sztálin le akar nyugózni az agresszív politikájával, hanem az értelmiségiek. Hiszen az ő marxista ortodoxiájuk forog kockán, ami magának a szovjet hatalomnak az alapja.

Az orosz értelmiségiek elég szűklátókörűek voltak ahhoz, hogy elfogadják a marxista hitvallás módosításait, amelyek valójában a dialektikus materializmus alapvető tanításainak elvetései voltak, amennyiben ezek a módosítások hízelegnek az orosz sovinizmusuknak. Lenyelték a tant, miszerint a szent Oroszországuk át tudja ugrani a Marx által leírt gazdasági evolúció egyik elkerülhetetlen stádiumát. Büszkén hitték, hogy ők a proletárok és a világforradalom élcsapata, akik azzal, hogy elsőként valósították meg a szocializmust egyetlen országban, dicsőséges példát állítottak az összes többi nemzet számára. De lehetetlen volt elmagyarázni nekik, hogy a többi nemzet miért nem csatlakozik végre Oroszországhoz. Marx és Engels írásaiban – amit képtelenség távol tartani tőlük – felfedezték, hogy a marxizmus atyái Nagy-Britanniát, Franciaországot és még Németországot is a legfejlettebb országoknak tartották a civilizáció és a kapitalizmus evolúciója tekintetében. A marxista egyetemek e diákjai talán túl ostobák, hogy megértsék a marxista evangélium filozófiai és gazdasági tanait. Azonban nem túl ostobák, hogy lássák, hogy Marx sokkal fejlettebbnek találta azokat a nyugati országokat, mint Oroszországot.

Ezután a gazdaságpolitikák és a statisztikák néhány tanulmányozója gyanítani kezdte, hogy a tömegek életszínvonala sokkal magasabb a kapitalista országokban, mint sajátjában. Hogyan lehetséges ez? Miért sokkal jobb a helyzet az Egyesült Államokban, amely bár a kapitalista termelés legfőbb bástyája, a legutolsók között szerepel a proletárok ébredő osztálytudata tekintetében?

A következtetés ezekből a tényekből kikerülhetetlennek látszik. Ha a legfejlettebb országok nem vezetnek be a kommunizmust és igen jól boldogulnak

a kapitalista berendezkedésben, ha a kommunizmus csak olyan országokra korlátozódik, amiket Marx elmaradottnak gondolt, és nem hozza el a bőséget mindenki számára, akkor nem az volna a helyes interpretáció, hogy a kommunizmus az elmaradott országok vonása, és általános szegénységet eredményez? Akkor nem szégyellnie kellene magát az orosz patriótának, amiért az országa elkötelezte magát emellett a rendszer mellett?

Az ilyen gondolatok nagyon veszélyesek egy zsarnoki rendszerben. Aki hangoztatni meri őket, azt kegyetlenül likvidálja a GPU. De ha nem is mondják ki őket, ott kavarnak minden intelligens ember fejében. Kísértik a legfőbb hivatalnokok, és talán még a nagy diktátor álmát is. Neki kétségtelenül hatalmában áll megsemmisíteni minden ellenséget. De nem célszerű kiirtani minden viszonylag értelmes embert, és ostoba fajankókkal irányítani az országot.

Ez az orosz marxizmus valódi válsága. És egyre súlyosbítja minden eltelt nap, ami nem hozza el a világforradalmat. A szovjeteknek meg kell hódítaniuk a világot, máskülönben saját határaikon belül fenyegeti őket az értelmiség elpártolása. A legélesebb orosz elmék ideológiai állapota iránti aggodalom az, ami rendíthetetlen agresszióra készíti Sztálin Oroszországát.

5.

Az eretnek Trockij

A diktatórikus doktrína, ahogyan azt az orosz bolsevikok, az itáliai fasiszták és a német nácik tanítják, úgy tartja, hogy semmilyen nézeteltérés nem merülhet fel annak kapcsán, hogy ki legyen a diktátor. A történelmi események folyamatát irányító misztikus erők jelölik ki a szerencsés vezetőt. Minden becsületes ember köteles meghajolni a történelem felfoghatatlan parancsai előtt, és térdre kell rogniuk a végzet emberének trónja előtt. Azok, akik ezt megtagadják, eretnekek, alávaló gazemberek, akiket „likvidálni” kell.

A valóságban az a jelölt ragadja meg a diktatórikus hatalmat, aki képes időben kiirtani összes riválisát és azok segítőit. A diktátor azzal kövezi ki a legfőbb hatalomhoz vezető utat, hogy lemészárolja a versenytársait. Minden orientális despotizmus történelme, és napjaink diktatúráinak tapasztalatai mind erről tanúskodik.

Amikor 1924-ben meghalt Lenin, Sztálin kitúrta legveszélyesebb riválisát, Trockijt. Trockij elmenekült, éveket töltött Európa, Ázsia és Amerika különböző országaiban, és végül meggyilkolták Mexikóvárosban. Sztálin maradt Oroszország abszolút ura.

Trockij egy ortodox marxista értelmiségi volt. Mint olyan, megpróbálta az elvek közötti konfliktusként ábrázolni a Sztálin elleni személyes küzdelmét. Megpróbált megalkotni egy Trockij-tant, a Sztálin-tannal szemben. Hitelhagyásnak bélyegezte Sztálin intézkedéseit, mondván, ellenkeznek Marx és Lenin szent örökségével. Sztálin hasonlóképp vágott vissza. Valójában azonban a konfliktus két ember rivalizálása volt, nem pedig az ellentétes eszmék és elvek konfliktusa. Volt némi csekély véleménykülönbség a taktikai módszerek kapcsán. De Sztálin és Trockij minden lényeges kérdésben egyetértettek.

Trockij 1917 előtt sok évet töltött más országokban, és bizonyos fokig ismerte a nyugati emberek fő nyelveit. A nemzetközi ügyek szakértőjeként tetszelgett. Valójában semmit sem tudott a nyugati civilizációról, a politikai eszmékről és a gazdasági állapotokról. Száműzött vándorként szinte kizárólag számkivetett társai köreiből mozgott. Az egyetlen külföldiek, akikkel időről időre találkozott Nyugat- és Közép-Európa kávézóiban és a klubtermeiben, radikális doktrinerek voltak, kiket a marxista elfogultság elzárt a valóságtól. Fő olvasmányait a marxista könyvek és kiadványok képezték. Minden más írást megvetett, mint „burzsoá” irodalom. Abszolút alkalmatlan volt a marxizmuson kívül bármilyen más nézőpontból szemlélni az eseményeket. Mint Marx, kész volt minden nagy sztrájkot és minden kis zendülést a végső nagy forradalom kitöréseként értelmezni.

Sztálin egy gyatra oktatásban részesült grúz. A legkevésbé sem ismeri bármelyik nyugati nyelvet. Nem ismeri Európát vagy Amerikát. Még marxista szerzőként elért teljesítménye is kifogásolható. De pontosan annak a ténynek köszönhető, hogy felülmúlta Trockijt, hogy bár a kommunizmus tántoríthatatlan támogatója, nem indoktrinálták a marxista dogmák. Sztálint nem vakították meg a dialektikus materializmus mondvacsinált tételei. Amikor egy problémával szembesült, nem Marx és Engels írásait kutatta át valami interpretációért. A józan eszére hagyatkozott. Volt elég értelmes, hogy belássa a tényt, hogy a Lenin és Trockij által 1917-ben felavatott világforradalom teljesen elbukott Oroszország határain túl.

Németországban a Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg vezette kommunistákat eltiporták a hadsereg és a nacionalista önkéntesek osztagai egy véres csatában 1919 januárjában Berlin utcáin. A kommunista hatalomátvétel Münchenben 1919 tavaszán, és a Hölz-zendülés 1921 márciusában hasonlóképp katasztrófába fulladt. Magyarországon 1919-ben Horthy, Gömbös és a román hadsereg legyőzték a kommunistákat. Ausztriában számos kommunista cselszövés megbukott 1918-ban és 1919-ben; 1927 júliusában a bécsi rendőrség könnyedén elfojtott egy erőszakos lázadást. Olaszországban, 1920-ban a gyárak elfoglalása teljes kudarc volt. Franciaországban és Svájcban az 1918-as

fegyverszünet utáni első években nagyon erősnek tűnt a kommunista propaganda; de egyhamar szertefoszlott. Nagy-Britanniában, 1926-ban a szakszervezetek által kihirdetett általános sztrájk szánalmasan elbukott.

Trockij annyira megvakította az ortodoxiája, hogy nem volt hajlandó elismerni, hogy a bolsevista módszerek kudarcot vallottak. Sztálin azonban nagyon jól látta. Nem adta fel a tervet, hogy a Szovjetek forradalmi lázadásokat szítsanak minden országban és meghódítsák az egész világot. De teljesen tisztában volt a ténnyel, hogy el kell halasztani az agressziót pár évig, és új módszert kell alkalmazni annak kivitelezésére. Trockij tévedett, amikor azzal vádolta Sztálint, hogy megfojtja a kommunista mozgalmat Oroszországon kívül. Sztálin valójában csupán más módszereket alkalmazott mindkettejük és az összes marxista céljának eléréséhez.

Mint a marxista dogmák egzegétája, Sztálin kétségtelenül alsóbbrendű volt Trockijhoz képest. Politikusként azonban messze felülmúlta riválisát. A bolsevizmus Sztálinnak, nem pedig Trockijnak köszönheti a világpolitikai sikerét.

A belpolitika területén Trockij azokhoz a jól bevált, hagyományos trükkökhöz folyamodott, amit a marxisták mindig is használtak, amikor más pártok szocialista intézkedéseit kritizálták. Amit Sztálin tett, az nem volt valódi szocializmus és kommunizmus, hanem épp ellenkezőleg, annak az ellentéte, Marx és Lenin dicsőséges elveinek szörnyű megrontása. A termelés és elosztás állami irányításának összes rettentő eredményét – Trockij értelmezése szerint – Sztálin intézkedései idézték elő. Nem a kommunista módszerek elkerülhetetlen következményei voltak. A sztálinizmus, nem pedig a kommunizmus kísérőjelenségei voltak. Kizárólag Sztálin hibája volt, hogy egy abszolutista, felelőtlen bürokrácia kezében volt a legfőbb hatalom, hogy a kiváltságos oligarchák egy osztálya élvezett minden fényűzést, míg a tömegek az éhhalál szélén álltak; hogy a terrorista rezsim kivégezte a forradalmárok régi gárdáját és milliókat kényszerített rabszolgamunkára a koncentrációs táborokban; hogy mindenható volt a titkosrendőrség; hogy erőtlének voltak a szakszervezetek; hogy a tömegeket megfosztottak minden jogtól és szabadságtól. Sztálin nem az

egalitárius osztály nélküli társadalom bajnoka volt. Az osztályuralom és a kizsákmányolás legrosszabb módszereihez való visszatérés úttörője volt. Egy új uralkodó osztály – a népesség körülbelül 10 százaléka – kegyetlenül elnyomta és kizsákmányolta a robotoló proletárok elsöprő többségét.

Trockij képtelen volt magyarázatot adni arra, hogy miként tudja mindezt elérni egyetlen ember és annak néhány csatlósa. Hol voltak a „materiális termelőerők”, amiről annyit beszél a marxista történelmi materializmus, amelyek – „az egyének akaratától függetlenül” – meghatározzák az emberi események folyamát „egy természeti törvény kéréhetetlenségével”? Hogy történhetett az, hogy egyetlen ember képes volt megváltoztatni a „jogi és politikai felépítményt”, ami egyedülálló módon és megváltoztathatatlanul kapcsolódik a társadalom gazdasági szerkezetéhez? Még Trockij is elismerte, hogy Oroszországban felszámolták a termelési eszközök magántulajdonlását. Sztálin birodalmában teljesen a „társadalom” irányította a termelést és az elosztást. A marxizmus egyik alapvető dogmája, hogy egy ilyen rendszer felépítménye szükségszerűen maga a földi édenkert. A marxista tanban nincs helye olyan interpretációnak, ami az egyéneket okolná az elkorcsosulás folyamatáért, ami szörnyűséggé alakíthatja a vállalatok áldásos állami irányítását. Egy következetes marxiánusnak – ha a következetesség kompatibilis volna a marxizmussal – be kellene ismernie, hogy Sztálin politikai rendszere a kommunizmus szükségszerű felépítménye.

Trockij programjának minden lényeges pontja tökéletesen megegyezett Sztálin politikájával. Trockij Oroszország iparosodását sürgette. Ez volt az, amire Sztálin ötéves terve törekedett. Trockij a mezőgazdaság kollektivizálását sürgette. Sztálin megalapította a Kolhozt és kiirtotta a kulákokat. Trockij pártolta egy nagy hadsereg megszervezését. Sztálin megszervezte azt. És Trockij – amikor hatalmon volt – a legkevésbé sem volt a demokrácia barátja. Épp ellenkezőleg, fanatikusan támogatta minden „szabotőr” diktatórikus elnyomását. Igaz, nem számított arra, hogy a diktátor őt, Trockijt, a marxiánus értekezések szerzőjét és a Romanovok dicsőséges kiirtásának veteránját valaha a

leggonoszabb szabotőrnek tarthatná. Mint a diktatúra összes támogatója, feltételezte, hogy ő maga, vagy egyik közeli barátja lesz a diktátor.

Trockij a bürokratizmus kritikusa volt. De nem javasolt semmilyen más megoldást az ügyletek lebonyolítására egy szocialista rendszerben. A nyereségre törekvő magánvállalkozásnak nincs más alternatívája, mint a bürokratikus irányítás.

Az igazság az, hogy Trockij egyetlen hibát talált Sztálinban: hogy ő, Sztálin volt a diktátor, nem pedig saját maga. A küzdelmükben mindkettőjüknek igaza volt. Sztálinnak igaza volt abban, hogy a rezsimje a szocialista elvek megtestesülése. Trockijnak igaza volt abban, hogy Sztálin rezsimje pokollá változtatta Oroszországot.

A Trockijizmus nem tűnt el teljesen Trockij halála után. A Boulangerizmus is fennmaradt valameddig Boulanger tábornok halála után. Még mindig vannak Carlisták Spanyolországban, bár Don Carlos vérvonala kihalt. Az ilyen poszthumusz mozgalmak természetesen bukásra vannak ítélve.

De minden országban vannak emberek, akik – bár fanatikusan elköteleződtek a mindent átszövő tervezés, tehát a termelési eszközök állami tulajdonlása mellett – megrémülnek, amikor meglátják a kommunizmus valódi arcát. Csalódnak. Ők egy Édenkertről álmodnak. Számukra a kommunizmus vagy a szocializmus egy könnyű életet jelent bőséggel, minden öröm és szabadság teljes élvezetével. Nem látják a kommunista társadalomról alkotott képük természetében rejlő ellentmondásokat. Kritikátlanul lenyelték Charles Fourier összes holdkóros fantáziáját, és Veblen minden abszurditását. Szentül hiszik Engels kijelentését, miszerint a szocializmus a végtelen szabadság birodalma lesz. A kapitalizmust vádolják mindenért, ami nem tetszik nekik, és teljesen meg vannak győződve arról, hogy a szocializmus meg fogja szabadítani őket minden gonosztól. Saját sikertelenségükért és kudarcaikért az „őrült” kompetitív rendszer igazságtalanságát hibáztatják, és arra számítanak, hogy a szocializmus kimagasló pozíciót és magas jövedelmet fog majd biztosítani nekik, ami jog szerint megilleti őket. Ezek az emberek Hamupipókék, akik a megmentő

hercegről álmodoznak, aki meg fogja majd látni érdemeiket és erényeiket. A kapitalizmus iránti gyűlölet és a kommunizmus imádata számukra vigaszként szolgál. Segít elpalástolni önmaguk előtt saját alacsonyrendűségüket, és a „rendszer” hibáztathatják ezzel saját hibáikért.

Amikor a diktatúrát támogatják, ezek az emberek mindig saját klikkjük diktatúráját sürgetik. Amikor az állami tervezést követelik, olyankor mindig a saját tervükre gondolnak, nem pedig másokéra. Sosem fogják beismerni, hogy egy szocialista vagy kommunista rezsim igaz és valódi szocializmus vagy kommunizmus, ha az nem a legelőkelőbb pozícióban és a legmagasabb jövedelemben részesíti őket. Számukra az igazi és valódi kommunizmus lényegi vonása az, hogy minden ügyletet pontosan a saját akaratuk szerint bonyolíttanak, és hogy addig verik azokat, akik nem értenek egyet velük, amíg nem engedelmessé nem válnak.

Tény, hogy kortársaink többsége a szocialista és a kommunista eszmék hatása alatt áll. Azonban ez nem jelenti azt, hogy egyhangúan támogatják a termelési eszközök államosítását, illetve a termelés és az elosztás állami irányítását. Épp ellenkezőleg. Minden szocialista kör fanatikusan ellenzi az összes többi szocialista csoport tervét. A különböző szocialista szekták egymás ellen küzdenek a legelszántabbban.

Ha Trockij esete - és a történetével megegyező Gregor Strasser esete a náci Németországban – elszigetelt esetek volnának, nem lenne szükséges foglalkozni velük. De ezek nem alkalmi, hanem tipikus esetek. A tanulmányozásuk felfedik mind a szocializmus népszerűségének, mind megvalósíthatatlanságának pszichológiai okait.

6.

A démonok felszabadítása

Az emberiség történelme az eszmék történelme. Hiszen az eszmék, az elméletek és a tanok azok, amik irányítják az emberi cselekvést, meghatározzák az emberek által kitűzött végső célokat és a célok eléréséhez felhasznált eszközök kiválasztását. A szenzációs események, amelyek felkavarják az érzelmeket és megragadják a felületes megfigyelő érdeklődését, csupán az ideológiai változások megtestesülései. Nem létezik olyan, hogy az emberi ügyletek hirtelen, mindent felforgató átalakulása. Amit igen félrevezető módon „történelmi fordulópontnak” neveznek, az olyan erők színre lépése, amelyek előtte már régóta a színpadok mögött tevékenykedtek. Az új ideológiák, amelyek már rég leváltották a régieket, ledobják végső palástjukat, és még a legostobábbak is ráeszmélnek a változásra, amit eddig nem vettek észre.

Ilyen értelemben Lenin 1917. októberi hatalomra jutása kétségtelenül fordulópont volt. De ennek az eseménynek igen más a jelentése, mint amit a kommunisták tulajdonítanak neki.

A Szovjet győzelem csupán apró szerepet játszott a szocializmus eljövételében. Közép- és Nyugat-Európa ipari országainak szocializmus párti politikái sokkal nagyobb következményekkel bírtak ilyen tekintetben. Bismarck társadalombiztosítási programja sokkal hatalmasabb mérföldkő volt a szocializmus felé menetelésben, mint az elmaradott orosz üzemek eltulajdonítása. A Porosz Nemzeti Vasutak volt az egyetlen olyan államilag üzemeltetett vállalkozás példája, ami elkerülte a nyilvánvaló kudarcot – legalábbis egy darabig. A britek már 1914 előtt átvették a német társadalombiztosítási rendszer kulcselemeit. A kormányok minden ipari országban elkötelezték magukat az intervencionista politika mellett, ami előbb vagy utóbb szükségszerűen szocializmushoz vezet. A háború idején legtöbbször bevezette azt, amit hadi szocializmusnak neveznek. A német Hindenburg-

program, amit persze nem tudtak teljesen megvalósítani Németország veresége miatt, nem volt kevésbé radikális, azonban sokkal jobban megtervezett volt, mint a sokat emlegetett orosz Ötéves Terv.

A Nyugat ipari országainak szocialistái számára hasznavehetetlenek voltak az orosz módszerek. Ezeknek az országoknak elengedhetetlen volt az árucikkek gyártása export céljából. Nem vezethették be a gazdasági autarkia orosz rendszerét. Oroszország sosem exportált említésre méltó mennyiségű árucikkeket. A Szovjet rendszer szinte teljesen kilépett a gabonafélék és a nyersanyagok világpiacából. Még a fanatikus szocialistáknak is be kell ismerniük, hogy a Nyugat semmit sem tanulhat Oroszországtól. Nyilvánvaló, hogy azok a technológiai fejlesztések, amiket a Bolsevikok magasztaltak, csupán a Nyugaton elért vívmányok ügyetlen másolatai. Lenin úgy definiálta a kommunizmust, hogy „elektromosság plusz Szovjet-hatalom”. Nos, az elektromosság kétségtelenül nem orosz eredetű, és a nyugati rendszerek épp úgy felülmúlják Oroszországot az elektromosság területén, mint bármely más iparágban.

Lenin forradalmának valódi jelentősége abban a tényben keresendő, hogy felszínre tört vele a korlátlan erőszak és elnyomás elve. Lenin forradalma a tagadása volt mindazoknak a politikai eszméknek, amelyek háromezer éven át vezették a nyugati civilizáció evolúcióját.

Az állam és a kormány az erőszakos kényszerítés és az elnyomás társadalmi apparátusa. Ez ilyen apparátus – a rendőri hatalom – elengedhetetlen annak megelőzéséhez, hogy az antiszociális egyének és csoportok megsemmisítsék a társadalmi együttműködést. Az antiszociális tevékenységek erőszakos megelőzése és elfojtása javára van az egész társadalomnak és minden tagjának. Korlátozni kell a hivatalban lévők hatalmát, különben abszolút zsarnokká válnak. A társadalom nem létezhet az erőszakos kényszer apparátusa nélkül. Azonban akkor sem létezhet, ha a tisztviselők felelőtlen zsarnokok, akik szabadon okozhatnak kárt azokban, akiket nem kedvelnek.

A törvények társadalmi funkciója az, hogy korlátozzák a rendőri önkényt. A jogállam a lehető legnagyobb mértékben korlátozza a tisztek önkényességét. Szigorúan korlátozza hatókörüket, ezzel pedig egy olyan szférát biztosít a polgároknak, amelyen belül szabadon tevékenykedhetnek anélkül, hogy korlátozná őket az állami beavatkozás.

A szabadság mindig a rendőri beavatkozástól való szabadságot jelenti. A természetben nem létezik szabadság. Ott csupán a természet törvényeinek kérlelhetetlen szigora van, amelyeknek feltétel nélkül engedelmeskednie kell az embernek, ha szeretné elérni bármelyik célját. És abban a képzeletbeli, édenkerti állapotban sem volt szabadság, ami sok író fantazmagórikus gagyogása szerint megelőzte a társadalmi kötelek megteremtését. Ahol nincs kormány, ott mindenki ki van szolgáltatva erősebb szomszédja kényének. A szabadságot egyedül egy állammal lehet megvalósítani, ami kész meggátolni, hogy egy bűnöző megölje és kirabolja gyengébb társait. De egyedül a jogállam az, ami meggátolja, hogy maguk az uralkodók váljanak a legrosszabb bűnözőkké.

A törvények előírják a legitim cselekvés normáit. Megszabják, milyen folyamaton keresztül változtathatók meg vagy törölhetőek el a hatályos törvények, illetve hozhatók újak. Előírják a törvények adott esetekre való alkalmazásához megkövetelt folyamatát, a tisztességes jogi eljárás módját. Bíróságokat és törvényszékeket állítanak fel. Tehát céljuk elkerülni egy olyan helyzetet, ahol az egyének ki volnának szolgáltatva az uralkodók kényének.

A halandó ember tévedhet, a törvényhozók és a bírók pedig halandó emberek. Időről időre megeshet, hogy a hatályos jogszabályok vagy bírói értelmezésük meggátolják, hogy a végrehajtó szervek olyan lépésekhez folyamodjanak, amik hasznosak lehetnek. Ebből azonban semmilyen jelentős probléma nem kerekedhet. Ha a törvényhozók meglátják a hatályos jogszabályok hiányosságát, megváltoztathatják őket. Kétségtelenül rossz dolog, hogy egy bűnöző néha el tudja kerülni a büntetést, mert maradt egy kiskapu a törvényben, vagy mert az ügyész elhanyagolt valami formalitást. De ez a kisebbik rossz a „jóságos” despota korlátlan hatalmának következményeihez képest.

Pontosan ez az, amit képtelenek megérteni az antiszociális egyének. Ezek az emberek megvetik a tisztességes jogi eljárás formalizmusát. Miért gátolják meg a törvények, hogy a kormány hasznos intézkedéseket tegyen? Talán nem fetisizmus a törvényeket, nem pedig a hasznosságot tenni legfelsőbbé? Ezek az emberek a jóléti állammal (*Wohlfahrtsstaat*) akarják helyettesíteni a jogállamot (*Rechtsstaat*). Ebben a jóléti államban az atyáskodó állam szabadon megvalósíthat mindent, ha úgy gondolja, hogy az előnyös a közjóra nézve. Semmilyen „papírfecniknek” nem szabadna korlátozni, hogy egy megvilágosult uralkodó megvalósíthassa az általános jólétet. Minden ellenzékét kegyetlenül el kell tiporni, nehogy korlátozzák a kormányzat hasznos tetteit. Többé semmilyen üres formalitás nem védheti őket a jól megérdemelt büntetésük elől.

Szokás „társadalmi” nézőpontnak nevezni a jóléti állam támogatóinak e nézőpontját, a jogállam bajnokainak „individualista” és „önző” nézőpontjával szemben. Valójában azonban a jóléti állam támogatói teljességgel antiszociális és intoleráns fanatikusok. Az ideológiájuk hallgatólagosan feltételezi, hogy a kormány pontosan azt fogja végrehajtani, amit ők maguk tartanak helyesnek és hasznosnak. Teljesen elvetik annak lehetőségét, hogy nézeteltérés merülhet fel arról, hogy mi a helyes és a hasznos, és mi nem. A felvilágosult despotizmust támogatják, de meg vannak győződve arról, hogy a felvilágosult despota minden részletkérdésben egyet fog érteni a saját véleményükkel a megvalósítandó intézkedések kapcsán. A tervezést támogatják, de valójában kizárólag saját tervükre gondolnak, nem pedig másokéra. Szeretnék megsemmisíteni minden ellenfelet, azaz mindenkit, aki nem ért egyet velük. Teljességgel intoleránsak és nem hajlandóak teret adni bármi vitának. A jóléti állam és a tervezés minden támogatója egy potenciális diktátor. Terve jogfosztani mindenki mást, és elhozni saját és barátai korlátlan mindenhatóságát. Nem hajlandó meggyőzni embertársait. Inkább „likvidálná” őket. Megveti a „burzsoá” társadalmat, ami isteníti a törvényt és a jogi procedúrát. Ő maga az erőszakot és a vérontást isteníti.

E két tan – a jogállam és a jóléti állam – kiengesztelhetetlen konfliktusa képezte minden küzdelem középpontját, amit az emberek a szabadságért vívtak.

Ez egy hosszú és nehéz evolúció volt. Újra és újra az abszolútizmus bajnokai diadalmaskodtak. De végül a jogállam győzedelmeskedett a nyugati civilizáció birodalmában. Ennek a civilizációnak a karakterisztikus jegye az alkotmányok és a jognyilatkozatok oltalma alatt álló jogállam vagy korlátozott állam. A jogállam volt az, ami elhozta a modern kapitalizmus csodálatos vívmányait, és annak – ahogy a következetes marxisták mondanák – „felépítményét”, a demokráciát. Példátlan jólétet biztosított egy egyre növekvő populációnak. A tömegek a kapitalista országokban ma sokkal magasabb életszínvonalat élveznek, mint az előző korok jómódú emberei.

Ezek a teljesítmények nem állították meg a despotizmus és a tervezés támogatóit. Azonban örültség lett volna, ha a totalitarizmus bajnokai nyíltan felvállalják a törekvéseik elkerülhetetlenül diktatórikus következményeit. A szabadság és a jogállam eszméi a tizenkilencedik században olyan presztízstettek szert, hogy örültségnek tűnt nyíltan megtámadni őket. A közvélemény teljesen meg volt győződve arról, hogy a despotizmusnak vége, és sosem lehet feléleszteni. Hiszen még a barbári Oroszország cárja is arra kényszerült, hogy eltörölje a jobbagyságot, bevezesse a törvényszéki bíróságot, korlátozott szabadságot biztosítson a sajtónak és tisztelje a törvényeket.

Tehát a szocialisták egy cselhez folyamodtak. Az ezoterikus köreikben továbbra is a proletariátus eljövendő diktatúrájáról, azaz minden szocialista szerző saját diktatúrájáról beszéltek. A nyilvánosság előtt azonban más szavakat használtak. A szocializmus – állították – el fogja hozni az igazi és teljes szabadságot és a demokráciát. El fog törölni mindenféle kényszert és erőszakot. „El fog halni” az állam. A jövő szocialista rendszerében többé nem lesznek se bírók, se rendőrök, se börtönök, se akasztófák.

De a bolsevikok levették a maszkot. Ők teljesen meg voltak győződve arról, hogy eljött végső és rendíthetetlen győzelmük hajnala. A további álca többé nem volt sem lehetséges, sem szükséges. Nyíltan lehetett prédikálni a vérontás evangéliumát. Az pedig lelkes választ váltott ki az elfajzott írástudókból és az értelmiségből, akik már évek óta áradoztak Sorel és Nietzsche írásairól. Megérett

az „értelmiségek árulásának” gyümölcse. A fiatalok, akiket teletömtek Carlyle és Ruskin eszméivel, készen álltak megragadni a kantárt.

Nem Lenin volt az első hatalombitorló. Megannyi zsarnok megelőzte őt. De elődei szembe szálltak a legkimagaslóbb kortársaik által vallott eszmékkal. A közvélemény ellenált nekik, mert a kormányzatról vallott elveik eltértek a jog és a törvényesség általánosan elfogadott elveivel. Hatalombitorlóként a megvetés és a gyűlölet tárgyai voltak. Lenin törekvését azonban más fényben látták. Ő volt az a brutális emberfölötti ember, akinek az eljövételére áhítoztak az álfilozófusok. Ő volt a hamis megváltó, akit arra jelölt ki a történelem, hogy vérontással hozza el a megváltást. Talán nem ő volt a marxista „tudományos” szocializmus legortodoxabb követője? Talán nem ő volt az, aki arra volt hivatott, hogy megvalósítsa azokat a szocialista terveket, amelyek végrehajtásához túl gyávák voltak a hanyatló demokráciák gyenge államférfijai? Minden jószándékú ember a szocializmust követelte; a tudomány – a tévedhetetlen professzorok száján keresztül – a szocializmust javasolta; az egyházak a keresztényszocializmust hirdették; a munkások a bérrendszer eltörlésére vágytak. Itt volt az ember, aki teljesíti ezeket a kívánságokat. Volt elég esze, hogy tudja, hogy ahol fát vágnak, ott hullik a forgács.

Fél évszázaddal ezelőtt minden civilizált ember elítélte Bismarckot, amikor kijelentette, hogy vérrel és vassal kell megoldani a történelem nagy problémáit. Most a kvázi-civilizált emberek többsége meghajolt a diktátor előtt, aki kész volt sokkal több vért ontani, mint amennyi valaha Bismarck kezéhez tapadt.

Ez volt Lenin forradalmának valódi jelentése. Felszámoltak a jogról és a törvényességről alkotott minden hagyományos nézetet. A korlátlan erőszak és a hatalombitorlás elve vette át a jogállam elve helyét. Elhagyták a „burzsoá törvényesség szűk horizontját”, ahogy Marx nevezte azt. *Ad libitum*, szabadon gyilkolhattak. A felszínre tört az ember természetes ösztöne, ami arra készíti, hogy erőszakkal megsemmisítsen mindenkit, akit nem kedvel, és amit elfojtott egy hosszú és fáradalmas evolúció. Felszabadultak a démonok. Elérkezett egy új kor, a bitorlók korának hajnala. Cselekvésre hívták a bűnözőket, ők pedig hallgattak a Hangra.

Természetesen Lenin nem ezt tervezte. Nem szerette volna másoknak is megadni a kiváltságokat, amiket magának követelt. Nem akart másokat is felruházni az ellenségeik likvidálásának privilégiumával. Egyedül őrá esett a történelem választása, csak őt ruházta fel diktatórikus hatalommal. Ő volt az egyetlen „jogos” diktátor, mivel – egy belső hang azt mondta neki. Lenin nem volt elég eszes, hogy előre lássa, hogy mások, más meggyőződések befolyása alatt is lehetnek olyan vakmerők, hogy színleljék egy belső hang hívását. Azonban pár éven belül igen feltűnővé vált Mussolini és Hitler, két ilyen ember.

Fontos megérteni, hogy a Fasizmus és a Nácizmus szocialista diktatúrák voltak. A kommunisták – mind a kommunista pártok regisztrált tagjai, mind az útitársaik – azzal bélyegzik meg a Fasizmust és a Nácizmust, hogy azok a kapitalizmus legmagasabb, legvégsőbb és legelfajzottabb stádiumai. Ez tökéletes összhangban áll azzal a szokásukkal, hogy a kapitalizmus bérenceinek neveznek minden pártot, ami nem engedelmeskedik feltétel nélkül Moszkva parancsainak – még a Német Szociáldemokratákat, a marxizmus klasszikus pártját is.

Sokkal nagyobb következményekkel jár, hogy a kommunisták sikeresen megváltoztatták a Fasizmus kifejezés szemantikai konnotációját. A Fasizmus – ahogy az később bemutatásra kerül – az itáliai szocializmus egy változata volt. Hozzáigazították a túlnépesedett Itália speciális körülményeihez. Nem Mussolini elméjének alkotása volt, és túl fogja élni Mussolini bukását. A Fasizmus és a Nácizmus külpolitikája a kezdetektől fogva inkább ellentétben állt egymással. A tény, hogy a Nácik és a Fasiszták szorosán együttműködtek az Etiópiai háború után, és szövetségesek voltak a Második Világháborúban, épp úgy nem szüntette meg a két tan közötti különbségeket, mint ahogy az Oroszország és az Egyesült Államok közötti szövetség sem törölte el a különbségeket a szovjetizmus és az amerikai gazdasági rendszer között. Mind a Fasizmus, mind a Nácizmus elkötelezettek voltak a diktatúra és az ellenzék erőszakos elnyomásának elve mellett. Ha valaki a politikai rendszerek egyazon osztályába szeretné sorolni a Fasizmust és a Nácizmust, *diktatórikus rezsimeknek* kell neveznie ezt az osztályt, és nem szabad kihagynia belőle a Szovjeteket sem.

A kommunisták szemantikai innovációi ennél is tovább merészkedtek az utóbbi években. Fasisztának neveznek mindenkit, akit nem kedvelnek, a szabad vállalkozás rendszerének minden támogatóját. A bolsevizmus – mondják – az egyetlen valóban demokratikus rendszer. Minden nem-kommunista ország és párt lényegében demokráciaellenes fasiszta.

Való igaz, hogy néha a nem-szocialisták – a régi arisztokrácia utolsó maradványai – is eljátszadoztak egy arisztokratikus forradalom gondolatával, a Szovjet diktatúra modelljét követve. Lenin felnyitotta a szemüket. „Mekkora balekok voltunk!” – mondták. Hagytuk, hogy megvezessenek minket a liberális burzsoázia hamis jelszavai. Azt hittük, hogy nem térhetünk el a jogállam elvétől, és tilos könyörtelenül megsemmisítenünk azokat, akik megkérdőjelezik a jogainkat. Milyen ostobák voltak ezek a Romanovok, hogy megadták a halálos ellenségeiknek a tisztességes bírói tárgyalás lehetőségét! Ha valaki felkelti Lenin gyanúját, annak vége. Lenin nem habozik bármiféle tárgyalás nélkül kiirtani nem csupán minden gyanúsítottat, hanem annak minden barátját és családtagját is. De a cárok babonásan féltek megsérteni a szabályokat, amiket előírtak a törvényeknek nevezett papírfecnik. Amikor Alexander Ulyanov összeesküvést szőtt a cár élete ellen, egyedül őt végezték ki; testvérét, Vlagyimirt megkímélték. Így II. Sándor megkímélte Ulyanov-Lenin életét, a férfiét, aki kegyetlenül meggyilkolta a fiát, a menyét és gyermekeiket, velük együtt pedig a család minden tagját, akit el tudott kapni. Talán nem ez volt a leginkább ostoba és öngyilkos politika?

Azonban semmilyen cselekvést nem eredményezhetett ezeknek a régi Toryknak az álmódosítása. Ők csupán az erőtlen elégedetlenkedők egy kis csoportja voltak. Semmilyen ideológiai erő nem támogatta őket, és nem voltak követőik.

Egy ilyen arisztokratikus forradalom motiválta a német Stahlhelm mozgalmat és a francia *Cagouardokat*. A Stahlhelmet egyszerűen feloszlatták Hitler parancsára. A francia kormány könnyedén bebörtönözte a *Cagouardokat*, mielőtt lehetőségük nyílt volna bármi kárt okozni.

Az arisztokratikus diktatúrához Franco rezsime állt a legközelebb. De Franco csupán Mussolini és Hitler bábja volt, akik szerették volna biztosítani a spanyol támogatást – vagy legalább a „barátságos” spanyol semlegességet – a közelgő Franciaország elleni háborúhoz. Védelmezői eltűnével vagy a nyugati kormányzati módszerekhez kell folyamodnia, vagy elveszíti a hatalmát.

A diktatúra és minden ellenzék erőszakos elnyomása ma kizárólagosan szocialista intézmények. Ez világossá válik, amint közelebbről megvizsgáljuk a Fasizmust és a Nácizmust.

7.

Fasizmus

Amikor 1914-ben kitört a háború, az Itáliai Szocialista Pártban nézeteltérések adódtak arról, hogy milyen politikát kövessenek.

Az egyik csoport ragaszkodott a marxizmus szigorú elveihez. Ez a háború – mondták – a tőkés háborúja. Helytelen a proletároknak bármelyik hadakozó fél oldalára állni. A proletároknak várniuk kell a nagy forradalomra, az egyesült szocialisták polgárháborújára egyesült kizsákmányolóik ellen. Az Itáliai semlegesség oldalára kell állniuk.

A második csoportot mélységesen befolyásolta az Ausztria iránt érzett tradicionális gyűlölet. A véleményük szerint az olaszok első feladata felszabadítani az elcsatolt testvéreiket. Csak azután fog elérkezni a szocialista forradalom napja.

Ebben a konfliktusban Benito Mussolini, az itáliai szocializmus kiemelkedő képviselője először az ortodox marxista álláspontot képviselte. Senki sem tudta felülmúlni Mussolinit a marxi buzgóságban. Ő volt a tiszta hitvallás rendíthetetlen bajnoka, a kizsákmányolt proletárok jogainak rendíthetetlen védelmezője, az eljövendő szocialista paradicsom ékesszóló prófétája. Hajthatatlanul ellenezte a patriotizmust, a nacionalizmust, az imperializmust, a monarchikus uralmat és minden vallást. Amikor Itália 1911-ben megindította a háborúk nagy sorát a Törökország elleni aljas támadással, Mussolini erőszakos demonstrációkat szervezett a katonák Líbiába indulása ellen. Most, 1914-ben imperialista háborúnak bélyegezte a Németország és Ausztria elleni háborút. Ekkor még mindig Angelica Balabanoff, egy gazdag orosz földtulajdonos lányának domináns hatása alatt állt. Balabanoff asszony bevezette őt a marxizmus misztériumába. Számára jobban számított a Romanov-ház legyőzése,

mint a Habsburg-házé. Semmi szimpátiát nem táplált a Risorgimento eszméje – Itália egyesítése – iránt.

Az itáliai értelmiségiek azonban mindenekelőtt nacionalisták voltak. Mint az összes európai országban, a legtöbb marxista háborúra és hódításra vágyott. Mussolini nem állt készen arra, hogy elveszítse a népszerűségét. A leginkább azt gyűlölte, ha nem a győzedelmes csoport oldalán áll. Meggondolta magát és az Ausztria ellen indított olasz támadás legfanatikusabb támogatója lett. Francia pénzügyi támogatással megalapított egy újságot, hogy a háború pártján küzdjön.

Az antifasiszták átkozzák Mussolinit, amiért eltávolodott a szigorú marxizmus tanításaitól. Azt mondják, megvesztegették a franciák. Nos, még ezeknek az embereknek is tudniuk kell, hogy pénz kell egy újság kiadásához. Nem beszélnek megvesztegetésről, ha egy gazdag amerikai biztosítja valakinek a szükséges pénzt egy ideológiai útitárs újságjának kiadásához, vagy ha a pénzek rejtélyesen a kommunista nyomdákhoz folynak. Tény, hogy Mussolini a demokráciák szövetségeseként lépett a világpolitikai színpadra, míg Lenin gyakorlatilag a császári Németország szövetségeseként tette azt.

Mussolini tett mindenki másnál többet azért, hogy Itália belépjen az Első Világháborúba. Az újságírói propagandája lehetővé tette, hogy a kormány háborúba menjen Ausztria ellen. Csak annak a néhány embernek áll jogában hibásnak találni az 1914-es és 1918-as évek között tanúsított hozzáállását, akik megértik, hogy az Osztrák-Magyar Birodalom felbomlása Európa végét jelentette. Csak azok az olaszok hibáztathatják szabadon Mussolinit, akik kezdik érteni, hogy az olasz-nyelvű kisebbségek védelmezésének egyetlen módja Ausztria tengerparti körzeteiben a szláv többségek általi megsemmisítés ellen, az Osztrák állam integritásának megőrzése volt, melynek alkotmánya egyenlő jogokat biztosított minden nyelvcsoporthoz. Mussolini a történelem egyik legnyomorultabb alakja. De igaz marad a tény, hogy az első nagy politikai tettét még mindig támogatják honfitársai és külföldi becsmélőinek elsőprő többsége.

Amikor véget ért a háború, Mussolini népszerűsége megfogyatkozott. A kommunisták, akiket népszerűsége emeltek az orosz események, tovább

meneteltek. De a nagy kommunista kezdeményezés, a gyárak megszállása 1920-ban, teljes kudarcba fulladt, a csalódott tömegek pedig emlékezni kezdtek a szocialista párt egykori vezetőjére. Mussolini új pártjához, a Fasisztákhoz sereglettek. A fiatalság féktelen lelkesedéssel fogadta a Caesarok önjelölt örököseit. Mussolini azzal dicsekedett a későbbi években, hogy megmentette Itáliát a kommunizmus veszélyétől. Ellenségei lázasan vitatják az állítását. A kommunizmus – mondják – nem volt többé jelentős tényező Itáliában, amikor Mussolini megszerezte a hatalmat. Az igazság az, hogy a kommunizmus kudarc folytán megsokasodtak a Fasiszták támogatói, és ezzel lehetőségük nyílt elpusztítani az összes többi pártot. A Fasiszták elsöprő győzelme nem a kommunista fiaskó oka, hanem annak következménye volt.

A Fasiszták programja – ahogy azt megfogalmazták 1919-ben – vehemensen antikapitalista volt. A New Deal legradikálisabb támogatói és még a kommunisták is egyetértének vele. Amikor a Fasiszták hatalomra kerültek, elfeledkeztek a programjuk összes pontjáról, amelyek a véleményszabadságra, a sajtószabadságra és a gyülekezési szabadságra hivatkoztak. Ebben a tekintetben Buharin és Lenin lelkiismeretes tanítványai voltak. Továbbá nem nyomták el – ahogy azt ígérték – az ipari és pénzügyi vállalatokat. Itáliának rettentő szüksége volt a külföldi tőkére ipara fejlesztéséhez. A Fasizmus fő problémája uralma első évében a külföldi bankárok bizalmának elnyerése volt. Öngyilkosság lett volna elpusztítani az itáliai vállalatokat.

A Fasiszta gazdaságpolitika a kezdetekkor lényegében nem különbözött az összes többi nyugati nemzet politikájától. Az intervencionizmus politikája volt. Ahogy teltek az évek, egyre közelített a náci mintájú szocializmushoz. Amikor Itália – Franciaország veresége után – belépett a Második Világháborúba, gazdasága javarészt a náci minta szerint működött. A fő különbség az volt, hogy a Fasiszták még a náciknál is hatékonytalanabbak és korruptabbak voltak.

De Mussolini nem tudott sokáig nyugton maradni egy saját gyártmányú gazdaságfilozófia nélkül. A fasizmus egy új filozófiaként tetszelgett, ami eddig ismeretlen volt minden nemzet előtt. Azt állította magáról, hogy ő az evangélium, amit az ókori Róma felélesztett szelleme hozott el a hanyatló

demokratikus népeknek, kik barbári ősei egyszer elpusztították a Római Birodalmat. Egyszerre volt a *Rinascimento* és a *Risorgimento* beteljesedése, a latin zsenialitás felszabadítása az idegen ideológiák láncai alól. Ragyogó vezetője, a páratlan Duce arra volt hivatott, hogy meglelje a végső megoldást a társadalom gazdasági szerveződésének és a társadalmi igazságosság égető problémáira.

A Fasiszta gondolkodók előásták a céhszocializmus rendszerét az elvetett szocialista utópiák szemétdombjából. A céhszocializmus nagyon népszerű volt a brit szocialisták körében az Első világháború utolsó éveiben, és a Fegyverszünetet követő legelső években. Annyira megvalósíthatatlan volt, hogy egyhamar eltűnt a szocialista irodalomból. Soha egyetlen államférfi sem szentelt figyelmet a céhszocializmus ellentmondásos és zavaros terveinek. Szinte teljesen elfelejtették, amikor a Fasiszták új nevet adtak neki, és harsányan kijelentették, hogy a *korporativizmus* az új társadalmi gyógyír. Ez elragadtatta a nyilvánosságot Itálián kívül és belül. Megszámlálhatatlan könyvet, röpiratot és cikket írtak a *stato corporativo* dicsőítésére. Ausztria és Portugália kormányai egyhamar kijelentették, hogy elkötelezték magukat a korporativizmus nemes elve mellett. A *Quadragesimo Anno* pápai enciklika (1931) tartalmazott néhány bekezdést, ami értelmezhető – de nem szükségszerűen értelmezendő – úgy, mint a korporativizmus támogatása. Franciaországban megannyi ékesszóló támogatásra lelt az eszme.

Mindez csupán üres beszéd volt. A Fasiszták sosem próbálták megvalósítani a korporativista programot, az ipari autonómiát. Korporatív tanácsokra változtatták a kereskedelmi kamarák neveit. *Corporazione* névvel illették a különböző iparágak kötelező tagságú szervezeteit, amelyek adminisztratív egységek voltak a német mintájú szocializmus megvalósításához, amit a gyakorlatba ültettek. De szóba se jöhetett a *corporazione* autonómiája. A fasiszta kabinet nem tűrte, hogy bárki beleszóljon a termelés feletti abszolút autoritárius irányításába. A korporatív rendszer bevezetéséről szóló összes terv halott betű maradt.

Itália fő problémája annak viszonylagos túlnépesedése. Korunkban, a kereskedelmi és bevándorlási korlátok korában az olaszok arra ítéltettek, hogy

végérvényesen alacsonyabb életszínvonalon éljenek, mint azoknak az országoknak a lakosai, akik kedvezőbb természeti adottságokkal rendelkeznek. A fasiszták egyedül egy módszert láttak e balsorsú helyzet orvosolására: a hódítást. Túl szűklátókörűek voltak, hogy felfogják, hogy a javasolt orvosságuk hamis és a gonosznál is rosszabb. Továbbá annyira megvakította őket az önámítás és a hiú dicsőség, hogy képtelenek voltak megérteni, hogy a provokatív szavaik egyszerűen nevetségesek voltak. A külföldiek, akiket arcátlanul fenyegettek, nagyon jól tudták, hogy mennyire elhanyagolható Itália hadereje.

A fasizmus, ellentétben azzal, amivel támogatói dicsekedtek, nem az itáliai elme eredeti terméke volt. A kezdete egy szakadás volt a marxista szocializmus soraiban, ami kétségkívül egy importált tan. A gazdasági programját a német nem-marxista szocializmustól kölcsönözte, és agresszivitását is hasonlóképp a németektől, a nácik *All-deutsche* vagy pán-germán elődjektől vette. Az államigazgatása Lenin diktatúrájának másolata volt. A korporativizmus – az annyit dicsért ideológiai ékköve – brit eredetű volt. A fasizmus egyedüli belföldi hozzávalója a felvonulásainak, műsorainak és fesztiváljainak teátrális stílusa volt.

A rövideltű Fasiszta epizód vérrel, szenvedéssel és gyalázzal végződött. De az erők, amik megteremtették a Fasizmust, korántsem halottak. A fanatikus nacionalizmus jellemző vonása napjaink minden olaszának. A kommunisták kétségtelenül nem készek felhagyni a minden ellenvélemény diktatórikus elnyomásának elvével. És a katolikus pártok sem támogatják a lelkiismereti szabadságot, a sajtószabadságot vagy a vallásszabadságot. Valójában Olaszországban csak nagyon kevesen értik meg, hogy a demokrácia és az emberek jogainak elengedhetetlen előfeltétele a gazdasági szabadság.

Megeshet, hogy egyszer felélesztik a Fasizmust egy új névvel, új szlogenekkel és szimbólumokkal. De ha ez megtörténik, az rettentő következményeket fog tartogatni. Hiszen a Fasizmus – ellentétben azzal, amit a Fasiszták hirdettek – nem egy „új életmód”, hanem a pusztítás és a halál régi útja.

8.

Nácizmus

A nácik – a *Nemzetiszocialista Német Munkáspárt* – filozófiája korunk antikapitalista és szocialista szellemiségének legtisztább és legkövetkezetesebb megtestesülése. Lényeges alkotóeszméi nem német vagy „árja” eredetűek, és nem napjaink Németországának sajátosságai. A náci tan genealógiai fáján sokkal előkelőbb helyet foglalnak el az olyan latinok, mint Sismondi és Gergoes Sorel, és az olyan angolszászok, mint Carlyle, Ruskin és Houston Stewart Chamberlain, mint bármely német. Még a nácizmus legismertebb ideológiai vonása – az árja mesterfaj felsőbbrendűségének meséje – sem német eredetű; egy francia, Gobineau volt a megalkotója. Zsidó származású németek, mint Lassalle, Lasson, Stahl és Walter Rathenau többel járultak hozzá a nácizmus központi tételeihez, mint olyan emberek, mint Sombart, Spann és Ferdinand Fried. A szlogen, amibe a nácik belesűrítették a gazdaságfilozófiájukat: *Gemeinnutz geht vor Eigennutz* (a közérdek előbbre való az önérdéknél) hasonlóképp egyazon gondolat, ami az amerikai New Deal, és a gazdaság Szovjet irányításának alapját képezi. Hallgatólagosan magába foglalja, hogy a profitra törekvő vállalatok károsítják az elsöprő többség érdekeit, és hogy a kormányzat szent feladata megakadályozni a profitok kialakulását a termelés és az elosztás állami irányításával.

A nácizmus egyedüli német adaléka a *Lebensraum* – az élettér – meghódítására irányuló törekvés volt. És ez is azoknak az eszméknek az elfogadásából eredt, amelyek vezércsillagként szolgáltak az összes többi ország legbefolyásosabb pártjainak. Ezek a pártok a vagyoni egyenlőtlenséget tartják a legfontosabb dolognak. A nácik ugyanezt teszik. Ami a nácikat jellemzi, az annak a ténye, hogy nem voltak hajlandóak beletörődni egy olyan állapotba, amiben a németek örökre arra kárhoztatnak, hogy – a szavaikkal – „foglyok legyenek” egy viszonylag kicsi és túlnépesedett területen, ahol a munka

termelékenysége kisebb, mint a viszonylag alulnépesedett országokban, melyeknek jobb nyersanyagkészlet és tőkekészlet adatott. A föld természeti erőforrásainak igazságosabb elosztására törekednek. „Nincstelen” nemzetként ugyanazzal az érzéssel tekintenek a gazdagabb nemzetek vagyonára, mint amivel a nyugati országokban megannyi ember tekint néhány honfitársuk magasabb jövedelmére. A „progresszívek” az angolszász országokban azt mondják, hogy „a szabadság értéktelen” azoknak, akik jövedelmük viszonylagos csekélységétől szenvednek. A náciuk ugyanezt mondják a nemzetközi kapcsolatok tekintetében. A véleményük szerint az egyetlen fontos szabadság a *Nahrungsfreiheit* (az étel behozatalától való szabadság). Egy olyan nagy és erőforrásokban oly’ gazdag terület megkaparintására törekednek, ahol gazdasági önellátást folytathatnának, nem alacsonyabb életszínvonallal, mint amit bármi más nemzet élvez. Forradalmárnak gondolják magukat, akik az elidegeníthetetlen természetes jogaikért harcolnak a reakcionárius nemzetek sokaságának érdekeivel szemben.

A közgazdászok könnyen megcáfolják a náci tanok tévedéseit. De azok, akik az „ortodox és reakcionárius” jelzőkkel becsmérelik a közgazdaságtant, és akik fanatikusan támogatják a szocializmus és a gazdasági nacionalizmus hamis hitvallását, képtelenek voltak megcáfolni őket. Hiszen a náciizmus nem volt több mint saját tanaik logikai alkalmazása a viszonylag túlnépesedett Németország sajátos körülményeire.

A német politikatudomány, történelem, jog, földrajz és filozófia professzorai több mint hetven éven át nagy buzgalommal itatták át tudományágaikat a kapitalizmus hisztérikus gyűlöletével, és a kapitalista nyugattól való „felszabadulás” háborúját hirdették. A német akadémiai szocialisták – kiket olyannyira tiszteltek minden országban – a két Világháború szívrogatszabályozói voltak. Már akkor szorosán elkötelezték magukat a náciizmus elvei mellett. Ami hiányzott, és ami később meg is érkezett, csupán egy új kifejezés volt, amivel megnevezhetik a tanukat.

Amikor az összes máshitű tömeges lemészárlásának és a kegyetlen erőszaknak a Szovjet politikája eltörölte a gyilkosság tilalmát, ami még mindig

nyugtalanított néhány németet, többé semmi sem állíthatta meg a náciizmus előmenetelét. A náciik gyorsan átvették a Szovjet módszereket. Importálták Oroszországból az egypártrendszer és az egyeduralkodó párt a politikai életben betöltött felsőbbrendű szerepét; a titkosrendőrségnek tulajdonított kulcsfontosságú szerepet; a koncentrációs táborokat; az ellenfelek kivégzését vagy bebörtönzését; a gyanúsítottak és a száműzöttek családjának lemészárlását; a propaganda-módszereket; a szövetséges, külföldi pártok megszervezését és azok bevetését, hogy küzdjenek saját kormányaik ellen, kémtevékenységet és szabotázszt végezzenek; a diplomáciai és konzuli szolgálatok használatát a forradalmak kirobbantásához; és megannyi más dolgot. Senki nem volt Lenin, Trockij és Szálin tanulékonyabb tanítványa, mint a náciik.

Hitler nem a náciizmus megalapítója volt, hanem a terméke. A legtöbb kollaboránsához hasonlóan ő is egy szadista gengszter volt. Tanulatlan és tudatlan volt; még a középiskola legelső éveiben is megbukott. Sosem volt egy becsületes állása. Mese, hogy valaha is tapétázóként dolgozott volna. A katonai karrierje az Első Világháborúban közepszerű volt. A háború végén a politikai ügynökként végzett tevékenysége miatt jutalmazták a Vaskereszt első osztályával. Egy megszállottan megalomán mániákus volt. De a tanult professzorok dédelgették az önhittségét. Werner Sombart – aki egyszer azzal dicsekedett, hogy az egész életét arra szentelte, hogy Marx eszméiért küzdjön – Sombart, akinek az American Economic Association tiszteletbeli tagságot, és számos nem-német egyetem tiszteletbeli címet adományozott, őszintén kijelentette, hogy a *Führertum* a permanens kinyilatkoztatást jelenti, és a *Führer* közvetlenül Istentől, a világegyetem legfőbb *Führerétől* kapja a parancsait.

A náci terv átfogóbb, és így károsabb volt, mint a marxistáké. A *laissez-faire* eltörlésére törekedett nem csupán az anyagi javak termelése területén, hanem az emberek termelésének területén is. A Führer nem csupán minden ipar főigazgatója volt; főigazgató volt azon a tenyésztelepen is, ami felsőbbrendű embereket akart kitenyészteni, és ami el akarta törölni az alsóbbrendű állományt. Egy hatalmas eugenikai tervet akartak gyakorlatba ültetni „tudományos” elvek alapján.

Hiábavaló az eugenika bajnokainak azzal mentegetőzni, hogy nem azt akarták, amit a nácik véghezvittek. Az eugenika célja bizonyos embereknek – a rendőrhatalommal a hátuk mögött – teljes uralmat adni az emberi reprodukció fölött. Azt javasolja, hogy az embereken alkalmazzák a tenyésztett állatokon használt módszereket. A nácik is pontosan ezt próbálták tenni. Az egyetlen ellenvetés, amit egy következetes eugenikus megfogalmazhat, hogy az ő terve különbözik a náci tudósok terveitől, és hogy ő másféle embereket akar kitenyészteni, mint a nácik. Mivel a gazdasági tervezés minden támogatója kizárólag saját terve végrehajtására törekszik, így az eugenikus tervezés minden támogatója is saját terve végrehajtására törekszik, és ő akarja tenyészteni az emberállományt.

Az eugenikusok azt színlelik, hogy a bűnözőket akarják eliminálni. De az, hogy ki minősül bűnözőnek, az országban hatályos törvényektől függ, és a társadalmi és politikai ideológiák alakulásával együtt változik. John Huss, Giordano Bruno és Galileo Galilei bűnözők voltak a bírók által alkalmazott törvények nézőpontjából. Amikor Sztálin sokmillió rubelt rabolt el az Orosz állami banktól, büntettet követelt el. Ma büntett Oroszországban ellentmondani Sztálinnak. A náci Németországban büntett volt a szexuális kapcsolat az „árják” és az „alsóbbrendű” fajok tagjai között. Kit akarnak eliminálni az eugenikusok, Brutust vagy Caesart? Mindketten megszegtek országuk törvényeit. Ha a tizennyolcadik századi eugenikusok meggátolták volna, hogy az alkoholfüggők gyermekeket nemzzenek, a tervük eliminálta volna Beethovent.

Ismét ki kell hangsúlyozni: nem létezik tudományos *kellene*. Azt, hogy melyik ember a felsőbbrendű, és melyik az alsóbbrendű, kizárólag személyes értékítéletek alapján lehet eldönteni, amiket nem lehet alávetni verifikációnak vagy falszifikációnak. Az eugenikusok önmagukat áztatják, amikor feltételezik, hogy őket fogják felkérni annak eldöntésére, hogy milyen tulajdonságokat hagyjanak meg az emberállományban. Túl ostobák, hogy figyelembe vegyék annak lehetőségét, hogy mások is meghozhatják a döntést saját értékítéletük

alapján. A nácik szemében a brutális gyilkos, a „szőkehajú bestia” az emberiség legtökéletesebb példánya.

A náci horrortáborokban véghezvitt tömegmészárlások túl rettenetesek ahhoz, hogy szavakkal le lehessen írni őket. De azoknak a tanoknak és politikai irányelveknek a logikus és következetese alkalmazásai voltak, amik alkalmazott tudományként tetszelegnek, és amit bizonyított néhány ember, akik a természettudományok területén éleseszűségről és technikai szakértelemről tettek tanúbizonyságot a laboratóriumi kutatások során.

9.

A szovjet tapasztalat tanulságai

Világszerte sokan azt mondják, hogy a Szovjet „kísérlet” végérvényes bizonyítékot szolgáltatott a szocializmus javára, és megcáfolta az összes – vagy legalábbis a legtöbb – ellenérvet. A tények – mondják – magukért beszélnek. Többé nem megengedhető bármi figyelmet fordítani a fotelközgazdászok hamis apriorisztikus érvelésére, amivel a szocialista terveket kritizálják. Egy kritikus kísérlet megcáfolta minden tévedésüket.

Mindenekelőtt meg kell érteni, hogy a szándékos emberi cselekvés és a társadalmi kapcsolatok területén nem lehetséges kísérleteket végezni, és soha nem is végeztek kísérleteket. A társadalomtudományokban nem alkalmazható a kísérleti módszer, aminek a természettudományok minden eredményüket köszönhetik. A természettudományoknak lehetőségükben áll megfigyelni a laboratóriumi kísérletek során, milyen következményekkel jár egyetlen tényező elszigetelt megváltoztatása, míg minden más tényező változatlan marad. Kísérleti megfigyelésük végső soron az érzéki tapasztalat bizonyos elszigetelhető tényezőire vonatkozik. Az elméleteiknek és hipotéziseiknek meg kell felelniük ezeknek a tényeknek.

Azonban az a tapasztalat, amivel az emberi cselekvés tudományai foglalkoznak, alapvetően különböző. Az történelmi tapasztalat. Egy összetett jelenség tapasztalata, amit az alkotóelemek sokaságának együttműködése alkot. A társadalomtudományok sosem képesek úgy kontrollálni a változókat és elszigetelni őket egymástól, mint ahogy a kísérletező végzi a kísérleteit. Sosem élvezhetik annak az előnyeit, hogy megfigyelhetik a következményeket, ha megváltoztatnak csupán egyetlen alkotóelemet, míg minden más tényező változatlan marad. Sosem szembesülnek tényekkel olyan értelemben, ahogy a természettudományok használják ezt a kifejezést. Minden tény és minden

tapasztalat, amivel a társadalomtudomány foglalkozik, különböző módokon interpretálható. A történelmi tények és a történelmi tapasztalat sosem bizonyíthat vagy cáfolhat egy állítást, mint ahogy egy kísérlet bizonyíthat vagy cáfolhat.

A történelmi tapasztalat sosem fűz megjegyzést önmagához. Azt értelmezni kell olyan elméletek szemszögéből, amit a tapasztalati megfigyelések segítségével alkottak. Nem szükséges részletezni az ezzel kapcsolatos logikai és filozófiai kérdések ismeretelméleti elemzését. Elegendő arra a tényre hivatkozni, hogy senki nem tesz másképp – legyen az tudós vagy laikus – amikor történelmi tapasztalattal foglalkozik. A történelmi tények fontosságáról és jelentőségéről szóló minden beszélgetés igen hamar a megmagyarázandó és interpretálandó tényeket logikailag megelőző általános, absztrakt elvek megvitatására kanyarodik. A történelmi tapasztalatra való hivatkozás sosem oldhat meg semmilyen problémát vagy válaszolhat meg bármi kérdést. Gyakran ugyanazokat a történelmi tényeket és ugyanazokat a statisztikai adatokat használják ellentétes elméletek megerősítéséhez.

Ha a történelem bizonyíthatna és taníthatna nekünk valamit, akkor az az volna, hogy a termelési eszközök magántulajdonlása a civilizáció és az anyagi jólét szükséges előfeltétele. Mostanáig minden civilizáció a magántulajdonra alapult. Egyedül a magántulajdon elve mellett elkötelezett nemzetek haladták meg a nyomort és alkottak tudományt, művészetet és irodalmat. Semmilyen tapasztalat nem mutatja, hogy bármilyen más társadalmi rendszer biztosíthatná az embernek a civilizáció e vívmányait. Ettől függetlenül csupán néhányan tartják ezt a szocialista program elegendő és vitathatatlan cáfolatának.

Épp ellenkezőleg, még olyanokra is akadhatunk, akik fordítva érvelnek. Gyakran kijelentik, hogy a magántulajdon rendszerének pontosan azért jött el a vége, mert az egy olyan rendszer, amit az ember a múltban alkalmazott. Bármennyire is hasznos társadalmi rendszer volt a múltban – mondják – nem lehet az a jövőben is; egy új kor megköveteli a társadalom szervezésének egy új módját. Az emberiség elérte az érett kort; káros volna, ha azokhoz az elvekhez ragaszkodna, amikhez evolúciója korábbi szakaszaiban folyamodott. Ez

kétségtelenül a kísérleti módszer legradikálisabb megtagadása. A kísérleti módszer azt jelentheti ki: mivel X a múltban Y eredményt produkálta, a jövőben is azt fogja produkálni. Sosem jelentheti ki azt: mivel X a múltban Y eredményt produkálta, bizonyított, hogy nem képes többé produkálni azt.

Annak ellenére, hogy az emberiség sosem tapasztalata meg a termelés szocialista módszerét, a szocialista írók megalkottak számtalan különböző szocialista rendszert az apriorisztikus érvelés módszerét használva. De amint valaki elemezni meri ezeket a projekteket, és vitatni merészeli megvalósíthatóságukat és az alkalmasságukat ahhoz, hogy növeljék az emberi jólétet, a szocialisták hevesen tiltakoznak. Ezek az elemzések – mondják – csupán üres apriorisztikus spekulációk. Képtelenek megcáfolni állításaink helyességét és terveink célszerűségét. Nem tapasztalati érvek. Az embernek ki kell próbálnia a szocializmust, és az eredmények majd magukért beszélnek.

Amit ezek a szocialisták kérnek, az abszurd. Ha elvezetjük a követelésüket a végső logikai konklúziójáig, az elképzelésük azt mondja, hogy az emberek nem cáfolhatnak meg érvek segítségével egy tervet, legyen az bármennyire ostobaság, önellentmondásos és kivitelezhetetlen, amit valami reformer épp javasolni kíván. A nézetük szerint egy ilyen – szükségszerűen absztrakt és apriorisztikus – terv cáfolatának egyetlen megengedhető módja, ha kipróbálják a társadalom teljes átalakításával a tervnek megfelelően. Amint valaki megalkotja egy jobb társadalmi rend tervét, minden nemzet köteles kipróbálni és megnézni, mi történik.

Még a legcsökönyösebb szocialistáknak is be kell vallaniuk, hogy vannak különböző tervek a jövő utópiájának megvalósításához, amelyek inkompatibilisek egymással. Ott van a minden vállalat nyílt államosítása és azok bürokratikus irányítása; ott a német *Zwangswirtschaft* mintája, amely teljes megvalósítása felé haladnak az angolszász országok; ott a céhszocializmus a korporativizmus neve alatt, ami még mindig igen népszerű néhány katolikus országban; és ezeken kívül is megannyi változat. A legtöbb versengő terv támogatói azt állítják, hogy a tervük jótékony hatásai csak akkor fognak megjelenni, ha minden nemzet megvalósítja őket; tagadják, hogy a szocializmus

csupán egyetlen országban képes volna elhozni mindazt az áldást, amit a szocializmustól várnak. A marxisták azt állítják, hogy a szocializmus édenkertje csak annak „magasabb fázisában” fog megjelenni, ami – utalnak rá – csak azután fog kiemelkedni, miután a munkásosztály átesett „hosszú küzdelmeken, a történelmi folyamatok egy teljes sorozatán, ami teljesen átalakítja mind a körülményeket, mind az embert.” Mindebből az következik, hogy az embernek meg kell valósítani a szocializmus, majd várnia kell csendben, sokáig, amíg el nem érkeznek az ígért gyümölcsei. Az átmeneti periódusban – legyen az bármilyen hosszú – semmilyen kellemetlen tapasztalat nem cáfolhatja meg a kijelentést, miszerint a szocializmus a legjobb a társadalmi szerveződés minden elképzelhető módja közül. Aki hisz, üdvözl.

De melyik szocialista tervezetet kellene megvalósítani a megannyi versengő elképzelés közül? Minden szocialista szekta szenvedélyesen bizonygatja, hogy kizárólag az övé a valódi szocializmus, és minden más szekta hamis, teljességgel értelmetlen lépéseket támogat. Amikor egymás ellen harcolnak, a különböző szocialista frakciók ugyanahhoz az absztrakt érvelési módszerhez folyamodnak, amit hiábavaló apriorizmusnak bélyegeznek, amikor a saját állításaik helyességére, a saját tervezeteik célszerűségére és megvalósíthatóságára alkalmazzák őket. Természetesen nincs semmilyen más módszer. Egy absztrakt érveléssel megalkotott rendszer – mint a szocializmus – tévedéseit kizárólag absztrakt érveléssel lehet megsemmisíteni.

A szocializmus megvalósíthatatlansága ellen megfogalmazott legalapvetőbb érv a gazdasági kalkuláció lehetetlenségére vonatkozik. Cáfolhatatlan módon bemutatásra került, hogy egy szocialista rendszer képtelen volna gazdasági kalkulációt alkalmazni. Ahol a termelési tényezőknek nincsenek piaci árai, mivel se nem adják, se nem veszik őket, lehetetlen kalkulációhoz folyamodni a jövőbeli tettek eltervezésekor és a múltbeli tettek eredményeinek kiértékelésekor. Egy szocialista termelésirányítás egyszerűen nem tudná, hogy az, amit tervez és véghezvisz, vajon a leghelyesebb módja-e a kívánt céljai elérésének. Úgymond a sötétben fog tapogatózni. El fogja pazarolni a szűkös

anyagi és emberi (munkaerő) termelési tényezőket. Ennek az elkerülhetetlen következménye a káosz és a szegénység mindenki számára.

Minden korábbi szocialista túl szűklátókörű volt ahhoz, hogy megértse ezt a kulcsfontosságú érvet. És a korábbi közgazdászok sem látták meg az érv teljes fontosságát. Amikor e sorok írója 1920-ban bemutatta a gazdasági kalkuláció lehetetlenségét a szocializmusban, a szocializmus apológétái kutatni kezdték a módszert, amivel alkalmazható a kalkuláció egy szocialista rendszerben. Teljesen kudarcot vallottak. Könnyen bemutatható minden megoldásuk hibája. Azok a kommunisták, akiket nem félemlítettek meg teljesen a szovjet hóhérok, mint például Trockij, nyíltan elismerték, hogy a gazdasági számvitel lehetetlen piaci kapcsolatok nélkül. Többé nem lehet elpalástolni a szocialista tan intellektuális csődjét. Példátlan népszerűsége ellenére a szocializmusnak befellegzett. Többé egyetlen közgazdász sem kérdőjelezheti meg a megvalósíthatatlanságát. A szocialista eszmék hangoztatása napjainkban az alapvető közgazdaságtani ismeretek teljes hiányának a bizonyítéka. A szocialisták állításai épp annyira semmisek, mint az asztrológusoké és a mágusoké.

A szocializmus alapvető problémája, tehát a gazdasági kalkuláció kapcsán az orosz „kísérlet” semmit sem bizonyít. A szovjetek egy olyan világon belül tevékenykednek, amely nagyobb része még mindig ragaszkodik a piacgazdasághoz. A számvetéseiket, amelyek mentén meghozzák a döntéseiket, a külföldi árakra alapozzák. Ezeknek az áraknak a segítségével nélkülözhetetlen céljainkat elérhetjük. Csak annyira képesek kalkulálni, könyvelni és terveket alkotni, amennyire a külföldi árrendszert veszik alapul. Ilyen tekintetben az ember egyetérthet a különböző szocialista és kommunista szerzők állításával, miszerint a szocializmus egy vagy csupán néhány országban még nem igazi szocializmus. Természetesen ezek a szerzők egészen mást értenek a kijelentésük alatt. Azt akarják mondani, hogy a szocializmus teljes áldását csak az egész világot behálózó szocialista közösségben lehet learatni. Azoknak, akik ismerik a közgazdaságtan tanításait, látniuk kell, hogy épp ellenkezőleg, a

szocializmus pontosan akkor fog teljes káoszt eredményezni, ha a világ nagyobb része bevezeti azt.

A szocializmus ellen megfogalmazott másik érv az, hogy a szocializmus egy kevésbé hatékony termelési mód, mint a kapitalizmus. Csökkenteni fogja a munka termelékenységét, így a tömegek életszínvonala alacsonyabb lesz egy szocialista rendszerben, mint a kapitalizmusban. Kétségtelen, hogy ezt az ellenvetést nem cáfolta meg a Szovjet tapasztalat. Az egyetlen biztos tény az orosz helyzet kapcsán Szovjet uralom alatt, amivel mindenki egyetért, az az, hogy az orosz tömegek életszínvonala sokkal alacsonyabb, mint a tömegek életszínvonala abban az országban, amit mindenki a kapitalizmus eszményképének tart, az Amerikai Egyesült Államokban. Ha kísérletként tekintenénk a Szovjet rendszerre, azt kellene mondanunk, hogy a kísérlet világosan demonstrálta a kapitalizmus felsőbbrendűségét és a szocializmus alsóbbrendűségét.

Igaz, hogy a szocializmus támogatói másképp akarják értelmezni az orosz életszínvonal csökkenését. Ők úgy látják, hogy ezt nem a szocializmus okozta, hanem – a szocializmus ellenére – más tényezők idézték elő. Különböző tényezőkre hivatkoznak, mint Oroszország szegénységére a cári idők alatt, a háborúk katasztrofális hatásaira, a kapitalista demokratikus nemzetek állítólagos ellenségességére, az orosz arisztokrácia, burzsoázia és a kulákok maradványának állítólagos szabotázsára. Szükségtelen ezeknek a vizsgálatába bonyolódni. Hiszen nem állítjuk, hogy bármilyen történelmi tapasztalat bizonyíthatna vagy cáfolhatna egy elméleti állítást, mint ahogy egy kritikus kísérlet verifikálhat vagy falszifikálhat egy állítást a természeti eseményekről. Nem a szocializmus kritikusai, hanem annak fanatikus támogatói azok, akik azt állítják, hogy a Szovjet „kísérlet” bizonyít bármit is a szocializmus hatásairól. Amikor azonban az orosz tapasztalat nyilvánvaló és vitathatatlan tényeire kerül a szó, félresöprik azokat megengedhetetlen trükkökkel és hamis szillogizmusokkal. Azzal tagadják a nyilvánvaló tényeket, hogy elbagatellizálják a jelentőségüket és a fontosságukat a megválaszolendő kérdés kapcsán.

Az érv kedvéért tegyük fel, hogy az értelmezésük helyes. De még akkor is abszurd volna kijelenteni, hogy a Szovjet kísérlet bebizonyította a szocializmus felsőbbrendűségét. Egyedül annyit lehetne mondani, hogy az a tény, hogy a tömegek életszínvonala alacsony Oroszországban, nem szolgáltat végérvényes bizonyítékot arra, hogy a szocializmus alacsonyabb rendű, mint a kapitalizmus.

Talán tisztázza a kérdést egy hasonlat a természettudományos kísérletekről. Egy biológus szeretne tesztelni egy újfajta ételt. Megeteti azt néhány tengerimalaccal. Mindannyian lefognak, és végül meghalnak. A kísérletező úgy hiszi, hogy a fogyásukat és a halálukat nem az étel okozta, hanem csupán a véletlen tüdőgyulladásuk. Ennek ellenére abszurd volna, ha kijelentené, hogy a kísérlete bebizonyította az étel tápértékét, mivel a sajnálatos eredményeket véletlen tényezők okozták, és nem állnak ok-okozati kapcsolatban a kísérlettel. Maximum annyit tehet, hogy megállapítja, hogy a kísérlet eredménye nem perdöntő, hogy nem bizonyít semmit a tesztelt étel tápértéke *ellen*. A dolgok úgy állnak – mondhatná – mintha semmi kísérletet nem végeztek volna.

Ha sokkal magasabb is volna az orosz tömegek életszínvonala, mint a kapitalista országokban, az még mindig nem volna a szocializmus felsőbbrendűségének perdöntő bizonyítéka. Be lehet ismerni, hogy az a cáfolhatatlan tény nem bizonyítja perdöntően a szocializmus alsóbbrendűségét, hogy az életszínvonal Oroszországban alacsonyabb, mint a kapitalista nyugaton. Azonban szintiszta ostobaság kijelenteni, hogy az orosz tapasztalat demonstrálta a termelés állami irányításának a felsőbbrendűségét.

Mint ahogy az a tény sem bizonyítja a kommunizmus elsőbbségét, hogy az orosz seregek, miután számos vereséget szenvedtek, végül – az amerikai nagyvállalatok által gyártott és az amerikai adófizetők által nekik adományozott fegyverzettel – segítséget nyújthattak az amerikaiaknak Németország meghódításában. Amikor a brit erőknek ideiglenesen vissza kellett vonulniuk Észak-Afrikában, Harold Laski professzor, a szocializmus legradikálisabb támogatója nem habozott kihirdetni a kapitalizmus végső bukását. Nem volt elég következetes ahhoz, hogy az orosz kommunizmus végső bukásaként értelmezze Ukrajna német meghódítását. És akkor sem vonta vissza a brit

rendszer kárhóztatását, amikor végül az országa győzedelmeskedett a háborúban. Ha a katonai eseményeket bármiféle társadalmi rendszer kiválóságának bizonyítékaként vehetnénk, akkor az amerikai, nem pedig az orosz rendszerről tennének tanúbizonyságot.

Semmi sem cáfolja meg a szocializmus és a kommunizmus kritikusaik állításait, ami 1917 óta történt Oroszországban. Még ha az ember kizárólag a kommunisták és útitársaik írásaira alapozza az ítéletét, akkor sem fedezhet fel semmit az orosz körülményekben, ami pozitív fényben tüntetné fel a Szovjet társadalmi és politikai rendszert. Az elmúlt évtizedek minden technológiai fejlesztése a kapitalizmus országaiból ered. Igaz, hogy az oroszok megpróbálták lemásolni néhány innovációt. De így tett az összes elmaradott, keleti nép is.

Néhány kommunista szeretné elhíttetni velünk, hogy az ellenzék kegyetlen elnyomása, a véleményszabadság, a szólásszabadság és a sajtószabadság radikális eltörlése nem a vállalkozás állami irányításának természetes vonása. Úgy érvelnek, hogy ezek csupán a kommunizmus eseti vonásai egy olyan országban – mint Oroszország – ami sosem élvezte a véleményszabadságot és a lelkiismeret szabadságát. Azonban a totalitárius despotizmus apológétái képtelenek megmagyarázni, hogy miként lehetne védelmezni az emberek jogait az állam mindenhatósága alatt.

A véleményszabadság és a lelkiismereti szabadság hiú ábránd egy olyan országban, ahol a hatóságok szabadon száműzhetnek a sarkvidékre vagy a sivatagba, és életre szóló kényszermunkára ítélnék mindenkit, akit nem kedvelnek. A zsarnok mindig megpróbálhatja annak színlelésével igazolni önkényes tetteit, hogy kizárólag a közjó és a gazdasági hasznosság motiválja őt. Egyedül ő a legfőbb bíró, aki dönthet minden kérdésben a terv megvalósítása kapcsán. A sajtószabadság délibáb, amikor az állam tulajdonolja és üzemelteti az összes papírgyárat, nyomdát és kiadót, és végső soron az állam dönt arról, hogy mi kerüljön nyomtatásra, és mi ne. A gyülekezési szabadság délibáb, ha az állam tulajdonol minden gyűléstermet, és az állam határozza meg, milyen célokra használják őket. És ugyanez igaz az összes többi szabadságjogra is. Egy józan pillanatában Trockij – természetesen Trockij, a száműzött préda, nem pedig a

Vörös Hadsereg kegyetlen parancsnoka – a valóság fényében látta a dolgokat és kijelentette: „Egy országban, ahol az Állam az egyedüli munkaadó, az ellenállás jelentése lassú éhhalál. A régi elvet, miszerint aki nem dolgozik, ne is egyék, leváltotta egy új: aki nem engedelmeskedik, ne is egyék.” Ez a vallomás pontot tesz az ügy végére.

Amit az orosz tapasztalat megmutat, az a tömegek roppant alacsony életszínvonala, és a korlátlan diktatórikus despotizmus. A kommunizmus apológétái azzal akarják magyarázni ezeket a tényeket, hogy azok csupán a véletlen szüleményei; azt mondják, nem a kommunizmus gyümölcsei, hanem a kommunizmus ellenére történtek. De ha az érv kedvéért el is fogadjuk ezeket a kifogásokat, ostobaság volna azt állítani, hogy a Szovjet „tapasztalat” demonstrált bármit is a kommunizmus és a szocializmus *mellett*.

10.

A szocializmus állítólagos elkerülhetetlensége

Sokan azt hiszik, hogy a totalitarizmus eljövedele elkerülhetetlen. A „jövő hullámai”, mondják, „megváltoztathatatlanul egy olyan rendszer felé sodorják az emberiséget, amelyben mindenható diktátorok irányítanak minden emberi ügyletet. Hasztalan küzdeni a történelem felfoghatatlan határozatai ellen.”

Az igazság az, hogy a legtöbb emberből hiányzik a szellemi képesség és a bátorság ahhoz, hogy ellenálljanak egy népi mozgalomnak, legyen az bármennyire káros és rosszul átgondolt. Bismarck egyszer megvetéssel beszélt annak hiányáról honfitársaiban, amit polgári merészségnek – a polgári ügyekben tanúsított bátorságnak – nevezett. De más nemzetek polgárai sem tanúsítottak nagyobb bátorságot és jobb ítélőképességet, amikor a kommunista diktatúra veszélyével találták szembe magukat. Vagy csöndben megadták magukat, vagy félénken megfogalmaztak néhány jelentéktelen ellenvetést.

Nem lehet úgy küzdeni a szocializmus ellen, hogy az ember csupán a szocialista terv néhány eseti vonását és részletét kritizálja. Az ember nem cáfolja meg a szocializmust azzal, hogy azokat a nézeteket támadja, amit számos szocialista vall a válásról és a fogamzástól, vagy a művészetéről és az irodalomról. Nem elég azokat a marxista állításokat elítélni, hogy a relativitáselmélet, Bergson filozófiája vagy a pszichoanalízis „burzsoá” zagyvaság. Akik kizárólag a keresztényellenessége miatt helytelenítik a bolsevizmust vagy a nácizmust, hallgatólagosan támogatásukat adják az összes többi véres elképzelésüknek.

Másrésről pedig szintiszta ostobaság azokért az állítólagos vívmányokért dicsőíteni a totalitárius rezsimeket, amik az égvilágon semmi kapcsolatban nem állnak a politikai és gazdasági elveikkel. Megkérdőjelezhető, hogy igazak-e azok a megfigyelések, miszerint a fasiszta Itáliában menetidő szerint érkeztek a

vonatok, a másodosztályú hotelek ágyaiban pedig egyre kevesebb bogár tanyázott; mindenesetre ez semmi jelentőséggel nem bír a fasiszmus kérdése kapcsán. Az „útítársakat” elragadtatják az orosz filmek, az orosz zene és az orosz kaviár. De más országokban és más társadalmi rendszerekben is éltek nagy zenészek; más országokban is rendeztek jó filmeket; és kétségtelenül nem Sztálin generalisszimusz érdeme, hogy ízletes a kaviár. Mint ahogy az orosz balett-táncosok szépsége sem, vagy a Dnyeperi nagy erőmű sem, amit a kulákok tömeges lemészárlásához építettek.

A képes magazinok olvasói és a filmrajongók a megkapó és szemléletes dolgokra vágnak. A fasiszták és a nácik operaszerű parádéi, a Vörös Hadsereg lányalakulatai elrabolják a szívüket. Élvezetesebb egy diktátor rádióbeszédeit hallgatni, mint közgazdasági értekezéseket tanulmányozni. A vállalkozók és a technológusok, akik kikövezik a gazdasági fejlődés útját, magányba merülve dolgoznak; a munkájuk nem alkalmas arra, hogy a képernyőn ábrázolják. De a diktátorok, akik gyilkolni és pusztítani akarnak, látványosan tetszelegnek a nyilvánosság előtt. Katonai ruhákba öltözve messze felülmúlják az egyszerű ruhájú, szürke burzsoáziát a filmrajongók szemében.

A társadalom gazdasági szerveződésének kérdései nem alkalmasak arra, hogy a divatos koktélpártik könnyed beszélgetései közepette vitassák meg őket. A tömegeknek mennydörgő demagógok sem tudják kielégítően taglalni őket. Ezek komoly kérdések. Precíz tanulmányozást követelnek. Nem szabad félvállról venni őket.

A szocialista propaganda sosem ütközött elszánt ellenzékbe. Az elsőprő kritika, amivel a közgazdászok felfedték a szocialista elképzelések és tanok hiábavalóságát és megvalósíthatatlanságát, nem érte el a közvélemény formálóit. Az egyetemeket főleg szocialista vagy intervencionista tudálékosok dominálták nem csupán a kontinentális Európában, ahol állami tulajdonban és irányítás alatt álltak, hanem az angolszász országokban is. A politikusok és az államférfiak – folyton ügyelve arra, hogy ne veszítsenek népszerűségükből – harmatgyenge érvekkel védelmezték a szabadságot. A megalkuvás politikáját – amit olyannyira kritizálnak, amikor a nácik vagy a fasiszták esetén alkalmazzák – egyetemesen

gyakorolták hosszú évtizedeken át a szocializmus összes többi ágazatával szemben. Ez a vesztes mentalitás volt az, ami elhitette a feltörekvő nemzedékkel, hogy a szocializmus diadala elkerülhetetlen.

Nem igaz, hogy a tömegek lázasan követelik a szocializmust, és sehogyan sem lehet ellenállni a követelésüknek. A tömegek azért pártolják a szocializmust, mert elhiszik az értelmiségiek szocialista propagandáját. Az értelmiségiek – nem a nép – alakítják a közvéleményt. Gyenge kifogás az értelmiségiek részéről, hogy meg kell adniuk magukat a tömegeknek. Ők maguk alkották meg a szocialista eszmét, és ők sulykolták azokat a tömegekbe. Soha egyetlen proletár, vagy egyetlen proletár gyermeke sem járult hozzá az intervencionista és szocialista programok kidolgozásához. Az átlagember nem olvasta a dialektikus materializmusnak, Hegelnek – mind a marxizmus, mind az erőszakos német nacionalizmus atyjának – Georges Sorel, Gentile és Spengler könyveinek ezoterikus sorait; ezek nem mozgatták meg közvetlenül a tömegeket. Az értelmiségiek voltak azok, akik népszerűsítették őket.

A népek értelmiségi vezetői alkották meg és népszerűsítették a tévedéseket, amik közel állnak ahhoz, hogy elpusztítsák a szabadságot és a nyugati civilizációt. Egyedül az értelmiségiek felelősek a tömeggyilkosságokért, amelyek évszázadunk karakterisztikus jellemzői. Egyedül ők fordíthatják meg a trendet és kövezhetik ki a szabadság feltámasztásához vezető utat.

Nem a misztikus „anyagi termelőerők”, hanem az értelem és az eszmék határozzák meg az emberi ügyek folyamát. Ami szükséges a szocializmus és a despotizmus felé menetelés megállításához, az a józan ész és az erkölcsi bátorság.